

Siru Konttinen

” MUST TUNTUU, ET NYT MÄ PYSTYN OLEMAAN ENEMMÄN ÄITI”

Tarpeiden ja tuen kohtaaminen sijaishuollossa
vanhempien kokemana

Opinnäytetyö

Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomikoulutus
2021

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tekijä/Tekijät	Tutkinto	Aika
Siru Konttinen	Sosionomi (AMK)	Maaliskuu 2021
Opinnäytetyön nimi		72 sivua 3 liitesivua
”Must tuntuu, et nyt mä pystyn olemaan enemmän äiti.” Tarpeiden ja tuen kohtaaminen sijaishuollossa vanhempien kokemana		
Toimeksiantaja		
Yksityinen sijaishuollon palveluita tarjoava yksikkö		
Ohjaaja		
Tuomo Paakkonen		
Tiivistelmä		
<p>Laadullisen opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia, millaista tukea vanhemmat tarvitsevat lapsen sijaishuoltopaikalta lapsen sijoituksen aikana, kokevatko he osallisuutta ja onko saatu tuki koettu riittävänä. Opinnäytetyössä toimeksiantaja pysyi anonyyminä haastateltavien yksityisyyden turvaamiseksi.</p> <p>Tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla viittä yksikköön sijoitetun lapsen huoltajaa. Aineisto kerättiin puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla. Tutkimusaineisto litteroitiin ja analysoitiin sisällönanalyysin keinoin.</p> <p>Tutkimuksessa havaittiin, että vanhemmat kokivat tuen tarvetta erityisesti kasvatukseen liittyvissä haasteissa. Tuki koettiin riittämättömäksi erityisesti konkreettisten kasvatuksellisten neuvojen ja keinojen osalta. Tämä oli suorassa yhteydessä siihen, että sijaishuoltopaikan kasvatukselliset DDP-terapeuttiset periaatteet olivat jääneet vanhemmille liian näkymättömiksi. Saadun tuen riittävyys riippui myös siitä, millaista yhteistyö omaohjaajan ja vanhemman välillä oli. Osallisuus koettiin tärkeänä vanhemmuuden kokemisen ja toteuttamisen kannalta. Se toteutui monilta osin, mutta tiedonsaanti erityisesti lapsen kuulumisten osalta ja vanhemman oikeuksista sekä velvollisuuksista sijaishuollon aikana kaipasivat vielä tarkentamista.</p> <p>Tutkimus osoitti, että vanhempien kanssa tehtävään työskentelyyn on syytä kehittää selkeämmät, suunnitelmallisen työskentelyn raamit. Lastensuojelun kentällä jaetaan suuri huoli siitä, että toimet vanhempien kuntouttamiseksi ja tukemiseksi ovat riittämättömiä. Tämän vuoksi perheen jälleenyhdistäminen jää usein etäiseksi tavoitteeksi. Suunnitelmallisella ja tarpeisiin vastaavalla työskentelyllä sijaishuollossa voidaan edistää sijoituksen onnistumista ja lapsen kotiin paluuta.</p>		
Asiasanat		
lastensuojelu, sijaishuolto, vanhemmuus, osallisuus, tuki		

Author (authors)	Degree	Time
Siru Konttinen	Bachelor of Social Services	March 2021
<p>Thesis title</p> <p>“I feel like I am able to be more of a mother now.” Parental experiences in meeting the needs and support in foster care</p> <p>72 pages 3 pages of appendices</p>		
<p>Commissioned by</p> <p>Private child care institution</p>		
<p>Supervisor</p> <p>Tuomo Paakkonen</p>		
<p>Abstract</p> <p>The objective of this qualitative thesis was to research what kind of support parents need during foster care, whether they experience participation and if the received support is adequate in the child care institution in foster care. The commissioner of this thesis was kept anonymous to ensure the privacy of the interviewees.</p> <p>The research material was collected by interviewing the guardians of five children placed in the child care institution. The research material was collected through a semi-structured thematic interview. The research material was transcribed and analyzed by the means of the content analysis.</p> <p>The study found that parents felt the need for support especially in the challenges in upbringing. The support was considered insufficient in obtaining concrete advice and means involving upbringing. This was directly related to the fact that the educational DDP therapeutic principles have remained too invisible to parents. The adequacy of the support received also depended on the co-operation between instructor and the parent. Participation during child’s custody is important for experiencing and carrying out parenting. Participation took place in many respects, but access to information, especially regarding the child's affiliations and the rights and responsibilities of the parent during foster care, needed further clarification.</p> <p>The research showed that there was a need to develop a clearer framework for planned work with parents. In the field of child protection, there is a great concern that measures to rehabilitate and support parents are so inadequate that reunification is often a distant goal. Planned and needs-based work in foster care can contribute to the success of the child’s custody and the child's return home.</p>		
<p>Keywords</p> <p>child protection, foster care, parenthood, participation, support</p>		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	OPINNÄYTETYÖN TOIMINTAYMPÄRISTÖ JA TAUSTA.....	7
2.1	Opinnäytetyön viitekehys.....	8
3	LASTENSUOJELUA OHJAAVAT LAIT, SOPIMUKSET JA PERIAATTEET	9
3.1	YK:n lapsen oikeuksien sopimus.....	10
3.2	Lapsen etu.....	10
3.3	Lastensuojelulaki	11
3.4	Muita lastensuojelua ohjaavia tärkeitä lakeja.....	13
4	AVOHUOLLON SIJOITUS, KIIREELLINEN SIJOITUS JA HUOSTAANOTTO	13
4.1	Sijoitus avohuollon tukitoimena.....	13
4.2	Kiireellinen sijoitus	14
4.3	Huostaanotto	15
4.4	Sijoitusten taustasyyt.....	15
4.4.1	Vanhempiin ja kasvuympäristöön liittyvät tekijät.....	16
4.4.2	Lapsen liittyvät tekijät.....	17
4.5	Rajoitustoimenpiteet sijaishuollossa lyhyesti	17
4.6	Huoltajan oikeudet sijaishuollon aikana	18
4.7	Sijaishuollon muodot.....	19
4.8	Sijaishuolto prosessina	20
5	VANHEMMUUS.....	21
5.1	Vanhemmuus sijaishuollossa.....	24
5.1.1	Vanhemmuuden roolien toteuttaminen sijaishuollon aikana	25
5.1.2	Vanhemman osallisuus sijaishuollossa.....	28
6	VANHEMPIEN TUKEMINEN SIJAISHUOLLOSSA	30
7	OPINNÄYTETYÖN TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ OLEVAN LASTENSUOJELUYKSIKÖN HOITO- JA KASVATUSPERIAATTEENA DDP-TERAPIA	33
7.1	Turvallinen ja turvaton kiintymyssuhde	34

7.2	Terapeuttinen arki sijaishuollossa – korjaavaa ja eheyttävää hoivaa.....	36
8	OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE	38
9	TUTKIMUSMENETELMÄ JA PROSESSIN KULKU	39
9.1	Kvalitatiivinen tutkimus	39
9.2	Teemahaastattelu	40
9.3	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi.....	43
10	TUTKIMUKSEN TULOKSET	44
10.1	Millaisia ovat vanhempien tuen tarpeet sijoitusprosessin aikana?	45
10.2	Miten vanhempia tuetaan sijoitusprosessin alussa?	47
10.2.1	Henkinen tukeminen	47
10.2.2	Vanhemman ja lapsen välisen suhteen tukeminen	49
10.3	Miten riittävinä vanhemmat kokevat saadun tuen?	50
10.4	Miten osallisuus on toteutunut sijaishuollossa vanhempien kokemana?	52
10.4.1	Kuulluksi tuleminen ja kasvatuskumppanuus vanhemmuutta tukemassa.....	53
10.4.2	Tiedonsaanti lisää vanhemman osallisuutta	54
10.4.3	Yhteistyö	56
11	YHTEENVETO	57
12	JOHTOPÄÄTÖKSET	61
13	POHDINTA	63
13.1	Eettisyys ja luotettavuus	63
13.2	Hyödynnettävyys ja jatkokehittäminen.....	65
	LÄHTEET.....	68

KUVALUETTELO

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Liite 2. Haastattelulupa-anomus

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössäni tutkin vanhempien tuen tarpeita suhteessa saatuun tukeen yksityisen lastensuojeluyksikön toiminnassa lapsen sijoituksen aikana. Vanhempien saama tuki on suorassa yhteydessä vanhempien osallisuuden kokemukseen. Vanhempien osallisuutta lapsen sijoituksen aikaiseen työskentelyyn halutaan lisätä tutkimuksen kohteena olevassa lastensuojeluyksikössä, sillä sen tiedetään auttavan sekä lasta että vanhempaa sijoituksen aikana sekä sen jälkeen. Toisinaan haasteeksi muodostuu vanhemman sitouttaminen työskentelyyn. Mitä vahvempaa vanhemman osallisuus on lapsen sijoituksen aikaisessa työskentelyssä sitä sitoutuneempi vanhempi on työskentelylle ja sitä paremmat mahdollisuudet lapsen kotiutumiseksi on (Kiljander 2016, 86).

Tällä opinnäytetyöllä haetaan selkeitä vastauksia siihen, miten vanhemman tukeminen toteutuu ja millä keinoin vanhempaa voidaan tukea vielä paremmin, nimenomaan vanhemman omista tarpeista katsoen lapsen sijaishuollon aikana. Aihetta ei ole aiemmin yksikössä tutkittu, mutta vanhemman tukemista lapsen sijaishuollon aikana on pidetty hyvin tärkeänä osana lapsen sijoituksen aikaista työskentelyä yksikön perustamisesta, vuodesta 2012, lähtien. Tämän opinnäytetyön myötä on saatu hyödyllistä tietoa vanhempien kanssa tehtävästä työstä ja työn kehittämistarpeista. Tämä mahdollistaa yksikön toiminnan kehittämisen entistä laadukkaammaksi ja vaikuttavammaksi.

Tutkimus toteutettiin yksityisessä lastensuojelun sijaishuollon yksikössä, jossa itse työskentelen. Tutkimuksen toteutin itsenäisesti, mutta yksikkö osallistui tutkimuksesta tiedottamiseen tutkittaville sekä tarjosi tarvittaessa tilat haastattelujen tekemiselle. Aineisto kerättiin teemahaastatteluin yksikköön sijoitettujen lasten vanhempia haastatellen. Opinnäytetyön teoreettiset lähtökohdat perustuvat tutkittavaan ilmiöön, eli vanhemman tukemiseen lapsen sijaishuollon aikana.

Aihe on ajankohtainen muun muassa siitä syystä, että kodin ulkopuoliset sijoitukset ovat kaksinkertaistuneet tilastoinnin alkuajoista, vuodesta 1991, lähtien. Vuonna 2019 kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä oli 18 928. Lastensuojeluilmoitusten määrä on lisääntynyt edellisestä vuodesta n. 7% ja kiireellisten sijoitusten määrä n. 4%. Huostaanottojen määrä on noussut

edellisestä vuodesta noin yhdellä prosentilla. Huostassa vuonna 2019 lapsia oli 11 178. (THL 2020a.) Huostaanottoja puretaan vuositasolla hyvin vähän (Ks. esim. Härkönen 2018). On siis selvää, että kotiutumisen ja sijoituksen päättymisen edellytykset eivät toteudu tarvittavalla tasolla. Yleisesti myös tiedetään, että vanhempien tukeminen ja kuntoutuminen jäävät liian vähäiseksi lapsen sijaishuollon aikana. Vanhemmat jäävät helposti yksin, sillä toimet vanhempien kuntouttamiseksi ja tukemiseksi ovat liian pirstaleisia ja riittämättömiä. Tästä syystä myös perheen jälleenyhdistäminen jää usein etäiseksi tavoitteeksi (Pösö 2016, 25-26). Vanhempien tukeminen ei ole yksin sijaishuoltopaikan tehtävä, vaan se rakentuu monesta eri osatekijästä, muun muassa sosiaalityöstä, psykiatrisesta tuesta, päihdehuollosta ja työllisyyspalveluista. Tässä opinnäytetyössä keskityn kuitenkin tutkimaan ainoastaan sijaishuoltopaikkaa vanhemman tukijana.

2 OPINNÄYTETYÖN TOIMINTAYMPÄRISTÖ JA TAUSTA

Opinnäytetyöni toimeksiantaja on yksityinen lastensuojelun sijaishuollon palveluita tarjoava yksikkö. Toimeksiantajan toiveesta yksikkö pysyy anonyyminä opinnäytetyöprosessissa. Tällä halutaan turvata tutkimukseen osallistuvien vanhempien anonymiteetti, sillä kyseessä on hyvin herkälle ja sensitiiviselle alueelle pureutuva aihe.

Opinnäytetyön toimeksiantaja on sijaishuollon yksikkö, joka tarjoaa huolenpitoa, kasvatusta, ohjausta ja tukea seitsemälle avohuollon tukitoimena, kiireellisesti sijoitetulle tai huostaan otetulle lapselle ja nuorelle. Yksikössä on myös itsenäistymisharjoittelua varten pieni itsenäistymisasunto. Yksikössä toimii kotikoulu, jossa on mahdollista suorittaa peruskoulun oppivelvollisuus.

Asiakkaat ovat pääasiassa 10–18-vuotiaita lapsia, nuoria ja heidän perheitään. Asiakkailla on ollut mm. vaikeuksia sopeutua rajoihin tai asettaa niitä, lapsen taustalla voi olla kiintymyssuhteen ongelmia tai traumaattisia kokemuksia, koulunkäynnin sujumattomuutta, vuorokausirytmiiin on tarvittu korjausta ja/tai perhesuhteet ovat olleet ongelmallisia. Yksikössä työskentelee vakituisesti kymmenen sosiaali-, terveys- ja kasvatusalan ammattilaista.

Yksikön toiminnan tarkoituksena on tarjota lyhyempiä arviointijaksoja ja pidempiä sijoituksia haastavissa elämäntilanteissa oleville lapsille, nuorille sekä tukea heidän perheilleen. Sijoitusjakson aikana työskentely on tavoitteellista ja tarkoituksena on saada myös lapsen koko perhe mukaan työskentelyyn, jotta lapsen olisi mahdollista palata kotiin tilanteen niin salliessa.

Yksikön kasvatuksellinen perusta pohjautuu DDP-terapeuttiseen kasvatustapaan. DDP (Dyadic Developmental Psychotherapy) on yhdysvaltalaisen psykoterapeutin Daniel Hughesin kehittämä vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia, joka on kehitetty traumaperäisten kiintymyssuhdehäiriöiden hoitoon. DDP:ssä huomio kohdistetaan lapseen tai nuoreen ja häntä hoitavan aikuisen väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Työskentelyllä on tarkoitus korjata vääristyneitä vuorovaikutusmalleja parantavissa tunne- ja vuorovaikutussuhteissa. Avaan tätä tarkemmin myöhemmin luvussa 7. Vuorovaikutussuhteen tärkeyttä ei voi liikaa korostaa ja tämä on myös tärkeä osa vanhempien kanssa tehtävää työtä, niin vanhemman suhteessa lapseen kuin työntekijöiden ja vanhemman välillä. Vanhempien toivotaan osallistuvan tiiviisti työskentelyyn ja keskusteluihin ohjaajien kanssa, tietenkin perheiden yksilölliset tilanteet huomioiden.

2.1 Opinnäytetyön viitekehys

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys (kuvio 1) on muodostunut muun muassa tutkimuksen keskeisistä käsitteistä, jotka ovat lastensuojelu, sijaishuolto, vanhemmuus, osallisuus ja tuki sekä näiden välisistä merkityssuhteista. Teorian hallitseminen on laadullisessa tutkimuksessa välttämätöntä. Sillä osoitetaan, mitä tutkittavasta ilmiöstä jo tiedetään. Teoreettiseen viitekehykseen kuuluu myös tutkimusta ohjaava metodologia, tässä tapauksessa laadullisen tutkimuksen metodologia, joka ohjaa metodien, tutkimuksen etiikan ja luotettavuuden hahmottamista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 18.)

Opinnäytetyön empiirinen viitekehys käsittää aineistonkeräämis- ja analyysimetodit (mts., 21). Pyrin rakentamaan empirian niin, että saisin selkeän vastauksen tutkimuskysymyksiini: Millaisia ovat vanhempien tuen tarpeet sijoitusprosessin aikana? Miten vanhempia tuetaan sijoitusprosessin alussa? Miten

riittävinä vanhemmat kokevat saadun tuen? Sekä miten osallisuus on toteutunut sijaishuollossa vanhempien kokemana? Näihin vastauksia lähdin hakemaan teemahaastattelun avulla ja vastaukset analysoin sisällön analyysin keinoin. Analysoinnin tulosten ja johtopäätösten perusteella sain vastaukset tutkimuskysymyksiini, joita toimeksiantaja voi hyödyntää toiminnan kehittämiseksi.

Kuvio 1. Opinnäytetyön viitekehys

3 LASTENSUOJELUA OHJAAVAT LAIT, SOPIMUKSET JA PERIAATTEET

Tässä luvussa kerron lastensuojelua ohjaavista laista, sopimuksista ja periaatteista. Näiden ymmärtäminen vähintään yleisellä tasolla on ehdotonta, jotta voi ymmärtää lastensuojelun prosesseja, toimintatapoja ja tavoitteita.

Lastensuojelulla on erityinen velvollisuus huolehtia niiden lasten oikeuksista, jotka ovat kaikkein vaikeimmassa asemassa. Suomessa lastensuojelun lähtökohdaksi on lapsen etu, joka on määritelty niin sopimuksissa kuin lainsäädännössä. Lapsen etu ja oikeudet tulee huomioida lastensuojeluprosessin jokaisessa vaiheessa. (Saastamoinen 2010, 15.)

Suomessa lapsilla on käytännössä samat perusoikeudet kuin aikuisilla, mutta lapsilla on lisäksi tiettyjä erityisoikeuksia. Lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeelliseen kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen. Lapsella on myös etusija erityiseen suojeluun. Näistä oikeuksista on

säädetty mm. Suomessa vuonna 1991 voimaan tulleessa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa sekä useissa tavallisen lainsäädännön tasoisissa säädöksissä, joista tärkeimpiä avaan tässä luvussa tarkemmin alla. (Saastamoinen 2010, 15; THL 2021.)

3.1 YK:n lapsen oikeuksien sopimus

Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa (60/1991) velvoitetaan tarjoamaan alle 18-vuotiaille lapsille ja nuorille osuus yhteiskunnan voimavaroista, oikeus erityiseen suojeluun ja huolenpitoon sekä oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ja yhteiskuntaelämään. Nämä tarkoittavat sitä, että lapselle on taattava riittävän laadukkaat palvelut (mm. päivähoito, koulutus, terveydenhuolto) sekä kehityksen kannalta riittävä toimeentulo. Lapsella on oikeus koskemattomuuteen ja turvallisuuteen kaikissa oloissa. Jos vanhempien voimavarat eivät syystä tai toisesta riitä turvaamaan lapsen hyvinvointia, on yhteiskunnan otettava tästä vastuu. Lasta on suojeltava kaikelta epäinhimilliseltä kohtelulta. Lapsi on oikeutettu ikänsä ja kehitystasonsa mukaan osallistumaan itseään koskevaan päätöksentekoon ja yhteiskuntapolitiikkaan. Lapsi saa vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä häntä koskevissa asioissa, mikäli lapsi kykenee omat näkemyksensä muodostamaan. (THL 2021.)

3.2 Lapsen etu

Lapsen etu on laaja käsite, mutta sen voidaan määritellä olevan sekä koko lapsiväestöä koskeva arvopäämäärä että yksittäistä lasta koskeva lähtökohta työskentelyssä sekä lapsilainsäädännön läpäisevä periaate. Lastensuojelutoimenpiteissä lapsen etua tulee arvioida jatkuvasti eri tilanteissa, asui lapsi sitten kotona tai sijoitettuna kodin ulkopuolella. Lapsen etu on Suomessa lailla säädetty. Kaikissa toimenpiteissä on lapsen etua tarkastellessa ja arvioitaessa huomioitava, että ne turvaavat lapselle muun muassa tasapainoisen kasvun ja kehityksen, turvallisen kasvuympäristön sekä valvonnan ja huolenpidon, joka vastaa lapsen ikää ja kehitystasoa. (THL 2021.)

Kaikki lastensuojelun toimenpiteet on suunniteltava ja toteutettava lapsen edun mukaisesti. Myös sijaishuollon aikaisessa työskentelyssä on lapsen etu ja oikeudet turvattava. Lapsella onkin erityisiä oikeuksia silloin, kun lapsi on si-

joitettu kodin ulkopuolelle kiireellisen sijoituksen, huostaanoton tai hallinto-oikeuden päätöksellä (menettelytapa, kun huoltajat ja/tai yli 12-vuotias lapsi vastustavat huostaanottoa). Lapsella, kuin myös vanhemmalla, on oikeus hyvään ja laadukkaaseen sosiaalityöhön myös sijoituksen aikana. Lapsella on sijaishuollon aikana myös oikeus hyvään kohteluun ja tarpeitaan vastaavaan sijaishuoltopaikkaan. Näiden lisäksi lapsella on myös oikeus mm. tavata hänelle läheisiä henkilöitä, sosiaalityöntekijää, saada tietoa omasta tilanteestaan sekä oikeus käyttövaroihin. Lapsen vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävänä on huolehtia yhdessä muiden lastensuojelun sekä sijaishuoltopaikan henkilöstön että vanhempien kanssa, että lapsen oikeudet sijaishuollossa toteutuvat. Myös lapsen sijoituksen aikana vanhempien kanssa tehtävä työskentely tulee turvata ja taata, sillä Suomessa sijoitukset nähdään lähes aina väliaikaisina, jolloin yhtenä tavoitteena ja periaatteena on perheen jälleenyhdistäminen, lapsen etu huomioiden. (Saastamoinen 2010, 16-17.)

3.3 Lastensuojelulaki

Lastensuojelulaille 417/2007 turvataan lapselle turvallinen, tasapainoinen ja monipuolinen kehitys ja kasvuympäristö. Lastensuojelulain 2§:n mukaan ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen huoltajilla. Lasten ja perheiden kanssa toimivilla viranomaisilla on velvollisuus tukea vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään. Viranomaisten on pyrittävä tarjoamaan apua ja tukea riittävän varhaisessa vaiheessa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia sekä ohjattava lapsi tai perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin.

Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu, joka käsittää avo-, sijais- ja jälkihuollon. Lastensuojelua on myös ehkäisevä lastensuojelu, joka on lastensuojelulain 3a §:n mukaan sellaista kunnan ylläpitämää palvelua ja tukea, jota tarjotaan perheille, joilla ei ole lastensuojelun asiakkuutta. Ehkäisevää lastensuojelua on mm. opetuksessa, päivähoitossa ja äitiysneuvolassa annettava tuki ja erityinen tuki.

Lastensuojeluasia voi tulla ilmi hakemuksesta tai siten, että lastensuojelun työntekijä on saanut tietää muulla tavoin, esim. lastensuojeluilmoituksen myötä, lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Lastensuojelulain 26 §:n mukaan asian tultua ilmi, on arvioitava viipymättä kiireellisen sijoituksen tarve.

On myös tehtävä sosiaalihuoltolain 36 §:n mukainen palvelutarpeen arviointi, jossa sosiaalityöntekijä arvioi lapsen kasvuolosuhteita sekä huoltajien kykyä huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Arviointi on aloitettava viipymättä, viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian ilmitulosta ja saatava päätökseen viimeistään kolmen kuukauden kuluttua. Lastensuojelun asiakkuus alkaa, jos palvelutarpeen arvioinnissa selviää, että lapsen olosuhteet vaarantavat lapsen terveyttä tai kehitystä tai ne vaarantuvat lapsen omasta toiminnasta johtuen tai lapsi muutoin tarvitsee lastensuojelun mukaisia palveluja ja tukitoimia.

Mikäli lapsen edun kannalta sijaishuolto on tarpeen, sen järjestämisessä on toimittava ilman viivytyksiä. Lastensuojelussa on toimittava kuitenkin aina hienovaraisesti ja käytettävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, jos se on lapsen edun mukaista. (Lastensuojelulaki 4. §). Lastensuojelulain 37 §:n mukaan lapsi voidaan sijoittaa myös lyhytaikaisesti avohuollon tukitoimena perhe- tai laitoshuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi tai kuntouttamiseksi, mikäli 12 vuotta täyttänyt lapsi ja hänen huoltajansa tähän suostuvat.

Lastensuojelulain 50 §:n mukaan lapsen laitoshuolto on järjestettävä, jos muut tukitoimet eivät riitä lapsen sijaishuollon järjestämiseen perhehoidossa tai muualla lapsen edun mukaisesti. Sijaishuoltoon ryhtymisen perusteita lastensuojelulain 40 §:n mukaan ovat mm. puutteet lapsen huolenpidossa tai jos muuten kasvuolosuhteiden vuoksi lapsen terveys ja kehitys ovat vaarassa ja/tai lapsi vaarantaa vakavasti omaa terveyttään tai kehitystään mm. rikollisella toiminnalla tai päihteiden käytöllä. Ennen laitoshuoltoon sijoittamista asiakkailla on lähes poikkeuksetta taustalla avohuollon tukitoimia ja muita tuen muotoja, sillä lastensuojelulain 4 §:n mukaan on ensisijaisesti näitä käytettävä. Kuitenkin sijaishuoltoon on ryhdyttävä viipymättä, mikäli se on lapsen edun mukaista.

Lastensuojelulaki 417/2007 määrittää myös edellytykset mm. lastensuojelulaitosten toimitiloille, hoidettavien lasten ja nuorten määrälle laitoksessa, henkilöstön mitoitukselle, lasten käyttövaroille, lapsen ja hänelle läheisten ihmisten yhteydenpidolle sekä rajoitustoimenpiteille.

3.4 Muita lastensuojelua ohjaavia tärkeitä lakeja

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 vaikuttaa lastensuojelulaitoksen toiminnassa määrittämällä mm. omavalvonnasta sekä lapsen ja asiakkaan edun ja oikeuksien toteutumisesta. Lain sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 tarkoitus on edistää mm. asiakaslähtöisyyttä ja asiakassuhteen luotamuksellisuutta. Lain sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015 tarkoituksena on edistää asiakasturvallisuutta sekä sosiaalihuollon asiakkaan oikeutta laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja kohteluun. Tähän se pyrkii mm. asettamalla edellytykset sille, ketkä voivat käyttää sosiaalihuollon ammattihenkilön ammattinimikettä ja näin ollen työskennellä työtehtävissä, jotka vaativat sosiaalihuollon ammattihenkilön pätevyyttä. Lastensuojelulaitoksessa osan henkilöstöstä tulee olla sosiaalihuollon ammattihenkilöitä, kuten sosionomeja, ja heidän tulee olla merkitty sosiaalihuollon ammattihenkilöiden keskusrekisteriin nimikesuojattuina ammattihenkilöinä.

4 AVOHUOLLON SIJOITUS, KIIREELLINEN SIJOITUS JA HUOSTAANOTTO

4.1 Sijoitus avohuollon tukitoimena

Avohuollon sijoitus vaatii lapsen huoltajan ja 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumuksen. Avohuollon laitossijoitukseen ryhdytään ainoastaan silloin, jos lapsen edun mukaisesti häntä ei voida muualle (esim. vanhemman tai muun huoltajan kanssa) sijoittaa. Avohuollon sijoitusta käytetään pääasiassa silloin, kun lapsi tarvitsee kuntoutusta tai kun on arvioitava lapsen tuen tarpeet tai jos lapsi tarvitsee väliaikaisesti huolenpitoa lapsen huoltajan sairauden tai muun vastaavan syyn vuoksi. Sijoitukselle on määriteltävä tavoitteet ja sen kesto on arvioitava. Sijoitusta arvioidaan kolmen kuukauden välein. Mikäli sijoituksen tarve on jatkuvaa, on myös arvioitava mahdollinen tarve huostaanotolle. (Lastensuojelulaki 37. §.)

Lastensuojelulain 36§:n mukaan voidaan järjestää myös perhekuntoutusta avohuollon tukitoimena. Kuntouttava sijoitus voidaan toteuttaa niin lastensuojelulaitoksessa kuin päihdehuollon hoitolaitoksessa. Myös raskaana olevalle päihteitä käyttävälle naiselle voidaan antaa perhekuntoutusta, jolla turvataan

syntyvän lapsen terveyttä. Perhekuntoutus on vapaaehtoista ja sen edellytyksenä on, että perhe on motivoitunut perhekuntoutukseen. Perhekuntoutuksessa usein perhe muuttaa esim. lastensuojelulaitoksen yhteydessä olevaan perheasuntoon. Työskentely on tavoitteellista ja suunnitelmallista kuntouttavaa toimintaa koko perheelle ja sitä käytetään mm. silloin, kun on olemassa kodinulkopuolisen sijoituksen riski tai huostaanottoa ollaan lakkauttamassa ja perhettä jälleen yhdistämässä. (THL 2019a.)

Kuten jo aiemmin mainitsinkin, avohuollon tukitoimena tehty sijoitus ei varsinaisesti kuulu sijaishuollon määritelmään, eivätkä sitä siis koske sijaishuollon oikeudelliset vaatimukset. Koska avohuollon sijoitus perustuu vapaaehtoisuuteen eikä ole oikeudellisilta vaikutuksiltaan luokiteltavissa varsinaiseen sijaishuoltoon, ei lastensuojelulaitoksissa voida soveltaa lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä avohuollon tukitoimena sijoitettuun lapseen. Lapsen asioista sijoituksen aikana päättävätkin lapsen huoltajat, tietenkin yhteistyössä sosiaalityöntekijän ja sijaishuoltopaikan henkilöstön kanssa. Mikäli avohuollon sijoituksen aikana ilmenee asioita, joissa tulisi voida soveltaa lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä, tulee harkita, täytyvätkö huostaanoton kriteerit. (Saastamoinen 2010, 4-6, 156-157.)

4.2 Kiireellinen sijoitus

Lapsi voidaan sijoittaa kiireellisesti korkeintaan 30 päiväksi, mikäli lapsi on välittömässä vaarassa. Tänä aikana lapsen asioista päättää sosiaalihuollosta vastaava toimielin, yleisimmin lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, ja hän myös arvioi huostaanoton tarpeen. Mikäli 30 päivää ei ole riittävä tarpeen selvittämiseksi tai muiden tukitoimien kartoittamiseksi, voidaan sijoitusta jatkaa enintään 30 päivällä. (Lastensuojelulaki 38. §.)

Kiireellisen sijoituksen oikeusvaikutukset ovat verrattavissa huostaanottoon. Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää lapsen asioista, kuten sijaishuoltopaikasta, hoidosta, rajoitustoimenpiteistä ja yhteydenpidosta. (THL 2016.)

4.3 Huostaanotto

Lastensuojelulain 40 §:n mukaan lapsen huostaanottoon on ryhdyttävä, jos lapsen huolenpito ja kasvuolosuhteet ovat lapsen kehityksen kannalta vaarallisia tai lapsen oma toiminta on hyvin haitallista esim. päihteiden käyttö tai rikollinen toiminta. Mikäli lapsen huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustaa huostaanottoa, tekee päätöksen asiassa hallinto-oikeus. Mikäli he eivät vastusta huostaanottoa, päätöksen huostaanotosta tekee kunnan sosiaalihuollon johtava viranhaltija lapsen asiaista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian. (Lastensuojelulaki 41. § ja 43. §.)

Koska huostaanotto on aina viimesijainen keino, on yllä mainittujen huostaanoton perusteiden täytyessä myös edellytyksinä se, että avohuollon tukitoimet eivät ole tapauksessa sopivia tai mahdollisia, tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Sijaishuollon on oltava lapsen edun mukaista. Mahdottomia avohuollon tukitoimet voivat olla silloin, jos lapsi on esim. syyllistynyt vakavaan rikokseen tai lapsi/hänen hoidostaan vastuussa olevat henkilöt kieltäytyvät ottamasta tukitoimia vastaan. (Saastamoinen 2010, 22-25.) Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää huostaanotetun lapsen asioista, kuten sijaishuoltopaikasta, hoidosta, rajoitustoimenpiteistä ja yhteydenpidosta (THL 2020b).

4.4 Sijoitusten taustasyyt

Sijoitusten taustalla on usein moninaisia haasteita ja harvoin mikään yksittäinen tekijä selittää, miksi sijoitukseen päädytään. Sijoituksen taustalla saattaa olla useita tekijöitä ja näitä tekijöitä voidaan jaotella sen mukaan, liittyvätkö ne vanhempiin ja muuhun kasvuympäristöön vai lapseen itseensä. (Kääriälä & Ristikari 2020, 232-233.)

Suomessa lastensuojeluasiakkuuden syitä tai lasten perhetaustoja ei saa lain tulkinnan mukaan koota valtakunnalliseen rekisteriin. Eettiset periaatteet estävät arkaluontoisen tiedon keräämisen. Tietoja voi ainoastaan koota tutkimustarkoituksiin edellyttäen erityisen lupamenettelyn. Tutkimustarkoituksiinkaan taustatekijöiden ja syiden luokittelu ei ole osoittautunut helpoksi tehtäväksi, sillä tapa, jolla tieto kootaan, vaikuttaa kuvaan, joka asiasta saadaan. (Bardy

2013, 93.) Tässä luvussa käsittelen yleisimpiä syitä ja taustatekijöitä lyhyesti yleisellä tasolla.

4.4.1 Vanhempiin ja kasvuympäristöön liittyvät tekijät

Vanhempien sosioekonomista asemaa pidetään tutkimusten perustella vahvasti yhtenä tekijänä riskiin tulla sijoitetuksi kodin ulkopuolelle. Sosioekonomisella asemalla tarkoitetaan koulutusta, ammattiasemaa, tuloja ja työllistymistä. Matalampi koulutustaso, alempi ammattiasema ja korkeampi työttömyys johtavat keskivertoa heikompaan taloudelliseen tilanteeseen. Sijoitettujen lasten vanhemmat tukeutuvatkin huomattavan usein tulonlähteenään sosiaaliturvaan. (Kääriälä & Ristikari 2020, 233-234.) Taloudellinen niukkuus aiheuttaa henkistä stressiä ja painetta ja näin ollen vanhemmuuden haasteisiin vastaminen vaikeutuu. Köyhyyden vaikutukset voivat näkyä vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa, kun vanhemman voimavarat eivät riitä jaksamiseen vanhempana vaan ne keskittyvät tilanteesta selviytymiseen. (Haanpää ja Toikka 2020, 126-127.)

Muita sijoitusten taustalla olevia yleisimpiä syitä ovat perheenjäsenten mielen-terveys- ja päihdeongelmat, vanhemman kuolema tai joutuminen vankilaan sekä lapsen kaltoin kohtelu. Lapsen kaltoinkohtelua on lapsen hoidon ja tarpeiden laiminlyönti sekä fyysinen, psyykkinen ja seksuaalinen väkivalta. Näiden edellä mainittujen ongelmien lisäksi sijoitusten taustalla on myös muita erilaisia haasteita. Taustalla voi olla erilaisia riittämättömän vanhemmuuden tekijöitä: vanhempien uupumus, vanhemmuuden taitojen puutteet sekä vuorovaikutusongelmat lasten ja vanhempien välillä. Toisissa perheissä kasvatus-tyyli voi olla liian ankaraa lapsen tarpeisiin nähden ja toisissa taas ei onnistuta asettamaan lapselle tarvittavia rajoja, ja nämä, etenkin tilanteiden pitkittyessä, voivat vaikuttaa haitallisesti lapsen kehitykseen. (Kääriälä & Ristikari 2020, 233-236.)

Huostaanotetuista lapsista yli puolet tulee yhden vanhemman perheestä, useimmiten yksinhuoltajana on äiti (Bardy 2013, 94; Kääriälä & Ristikari 2020, 234).

4.4.2 Lapseen liittyvät tekijät

Sijoitus voi johtua muistakin kuin kasvuympäristöön liittyvistä tekijöistä. Monesti tällöin sijoituksen taustalla syynä ovat lapsen tai nuoren koulunkäynnin vaikeudet, kuten poissaolot ja keskittymisvaikeudet. Tavallisia lapsesta itseltään johtuvia syitä sijoitukseen ovat myös mielenterveysongelmat, päihteiden käyttö ja epäsosiaalinen käyttäytyminen (mm. väkivaltainen ja rikollinen käyttäytyminen). (Kääriälä & Ristikari 2020, 236-238.)

On myös syytä muistaa, että lapseen liittyvien tekijöiden taustalla voi vaikuttaa myös kasvuympäristön riskitekijät, jotka näkyvät lapsen oireiluna mm. edellä mainituilla tavoilla. Esimerkiksi lapsen psykiatriset ja neurologiset häiriöt syntyvät tyypillisesti perinnöllisen alttiuden sekä ympäristötekijöiden (kuten kasvu- ympäristön) vuorovaikutuksen seurauksena. (Mt., 238.) Myös ”piiloon jääneen” kaltoinkohtelun seuraukset voivat näkyä monella tavalla lapsen psyykkisenä tai epäsosiaalisena oireiluna.

4.5 Rajoitustoimenpiteet sijaishuollossa lyhyesti

Sijaishuollossa laitossijoituksessa on lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä. Näiden lisäksi myös muualla sijaishuollossa on mahdollista rajoittaa lapsen ja hänen läheisensä yhteydenpitoa. Rajoitustoimenpiteitä ei saa käyttää avohuollon tukitoimena tehdyissä sijoituksissa lainkaan, sillä avohuollon sijoitus ei kuulu sijaishuollon määritelmään. Näin ollen sitä ei koske sijaishuollon oikeudelliset vaikutukset. Sijaishuollolla tarkoitetaan vain huostaan otetun ja kiireellisesti sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Muita kuin yhteydenpidon rajoittamista ei voida käyttää laitossijoitusten ulkopuolella. Rajoitustoimenpiteillä varmistetaan osaltaan huostaanoton tarkoituksen toteuttaminen sekä suojataan lasta tai toista henkilöä taikka omaisuutta. (Saastamoinen 2010, 5, 149-150.) Rajoitustoimenpiteillä voidaan rajoittaa muun muassa yhteydenpitoa, ottaa haltuun aineita ja esineitä, tarkastaa tai katsastaa henkilö, pitää kiinni sekä rajoittaa liikkumisvapautta (Lastensuojelulaki 62§, 65§, 66§, 66 a§, 68§ & 69§).

Lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä käytettäessä on aina punnittava sen välttämättömyyttä; onko se tavoitellun päämäärän saavuttamiseksi

välttämätöntä. Lapsella on perustuslaissa turvattu perusoikeuksiin mm. liikkumisvapaus, perhe-elämän suoja, fyysinen koskemattomuus sekä yksityisyyden ja omaisuuden suoja. (Saastamoinen 2010, 149-150.) Edellytyksiä rajoitustoimenpiteiden käytölle lastensuojelulain 61 a §:n mukaan ovat muun muassa se, että muut lievemmat keinot eivät ole olleet tilanteeseen sopivia, se on välttämätöntä lapsen tai muiden hengen tai terveyden vakavan vaarantumisen vuoksi, ruumiillisen koskemattomuuden tai merkittävän omaisuusvahingon vuoksi ja sillä turvataan lapsen edun toteutuminen suhteessa lapsen ikään ja kehitystasoon.

Lastensuojelulaitos on veloitettu kirjaamaan rajoitustoimenpiteet. Kirjauksesta on käytävä ilmi mm. mitä rajoitustoimenpidettä on käytetty, miksi, kauan toimenpide on kestänyt, kuka siitä on päättänyt, ketkä sitä toteuttivat ja mitä mieltä lapsi on toimenpiteestä ollut. Myös toimenpiteen mahdollinen vaikutus lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelmaan on kirjauksessa kuvattava. (Lastensuojelulaki 74§.)

4.6 Huoltajan oikeudet sijaishuollon aikana

Lapsen huoltajalla on edelleen oikeuksia lapsen asioissa ja päätöksenteossa myös kiireellisen sijoituksen ja huostaanoton aikana. Lapsen huolto säilyy huoltajilla sijoituksen aikana ja huoltajat voidaan erottaa lapsen huollosta ainoastaan tuomioistuimen päätöksellä. On kuitenkin tärkeää huomioida, että kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton jälkeen suurin osa huoltajille kuuluvista tehtävistä siirtyy sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen päätösvaltaan. Kuitenkin päätösvalta siirtyy vain niiltä osin, jotka ovat sijaishuollon tarkoituksen toteuttamiseksi tarpeellista. Mikäli asia ei ole sijaishuollon tarkoituksen toteuttamiselle tarpeellista, asiasta päättävät lapsen huoltajat. (Saastamoinen 2010, 141-142.)

Huoltajalla on oikeus mm. päättää lapsen nimestä, uskonnosta ja kansalaisuudesta. Huoltajalla on oikeus yhteydenpitoon lapsen kanssa sekä tietojensaanti- ja tarkastusoikeus lasta koskevissa asioissa ja asiakirjoissa. Huoltajalla on oikeus myös osallistua lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta päättämiseen, mikäli se on lapsen edun mukaista. Huoltajalla on oikeus myös hakea huostaanoton lopettamista. (Mt., 145-148.)

Lapsen asioista päätettäessä tulee pyrkiä yhteistoimintaan lapsen, lapsen vanhempien ja huoltajien kanssa. Hyvään yhteistoimintaan kuuluu keskustelut ennen päätöksentekoa lapsen, lapsen vanhemman tai huoltajan kanssa kaikista tärkeistä lapsen elämään kuuluvista asioista, kuten terveydenhoitoon ja koulutukseen liittyvistä asioista. Viime kädessä päätösvalta on sosiaalihuollosta vastaavalla viranomaisella. (Mt., 142.)

4.7 Sijaishuollon muodot

Sijaishuoltopaikkojen kirjo on suuri. Sijaishuoltopaikan valinnassa on lain mukaan kiinnitettävä huomiota lapsen taustaan ja tuen tarpeisiin. Lastensuojelulain 50 § mukaan sijaishuoltopaikkaa valittaessa on huomioitava mm. läheisten suhteiden ylläpito, hoidon jatkuvuus sekä kielellinen ja kulttuurinen tausta. Sijaishuoltopaikat eroavat mm. kodinomaisuudellaan sekä sillä, onko hoito painottunut lapsi-vanhempisuhteeseen vai henkilökunta-lapsisuhteeseen. Toisissa paikoissa on omaa opetusta tai koulua sekä muita erityisiä toimintoja. Toiset paikat ovat erikoistuneet tiettyihin ikäryhmiin tai tietynlaisten tilanteiden hoitoon, kuten erilaisten traumojen hoitoon tai tiettyihin etnisiin ryhmiin. (Bardy 2013, 105-106.)

Sijaishuollon muotoja ovat muun muassa perhehoito, ammatilliset perhekodit, lastensuojelulaitokset, sukulaissijoitus ja sairaanhoidon yksikkö. Mikäli lapsen sijoituksen päättämistä suunnitellaan, voidaan lapsi sijoittaa väliaikaisesti myös kotiin. (THL s.a. a; Saastamoinen 2010, 7-12.)

Lapsen sijoittava kunta on vastuussa siitä, että lapsen sijaishuoltopaikka valitaan hänen yksilöllisiin tarpeisiinsa parhaiten vastaavasti. Laissa ei ole asetettu varsinaisesti etusijajärjestystä sijaishuoltopaikan valitsemiseksi. Laki ei siis määritä, mitä sijaishuollon muotoa missäkin tapauksessa tulisi käyttää. Myöskään lapsen iällä ei ole tässä lähtökohtaisesti merkitystä. Keskeisenä periaatteena sijaishuollon muodon valitsemisessa pidetään lapsen etua ja yksilöllisiä tarpeita. (Saastamoinen 2010, 7.)

4.8 Sijaishuolto prosessina

Kuten jo tiedetään, sijaishuollon asiakkaaksi päädytään lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmistelemalla ja johtavan viranhaltijan, kuten johtavan sosiaalityöntekijän tai hallinto-oikeuden tekemällä päätöksellä lapsen sijoittamisesta sijaishuoltoon (Lastensuojelulaki 30. §). Se, miten lapsen sijoitusta ohjataan eteenpäin, riippuu lapsen asiakassuunnitelmasta ja sijoituksen laadusta, siis siitä, onko kyseessä avohuollon tukitoimen sijoitus, kiireellinen sijoitus vai huostaanotto.

Asiakassuunnitelmaan kirjataan sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet sekä tarvittavat tuen muodot. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on laadittava asiakassuunnitelma jokaiselle lastensuojeluasiakkuudessa olevalle lapselle. Suunnitelmaan kirjataan myös keinot lapsen yhteydenpidon toteutuksesta vanhempiinsa ja muille hänelle läheisiin ihmisiin. Asiakassuunnitelmaa täydennetään vielä erillisellä hoito- ja kasvatussuunnitelmalla. Asiakassuunnitelma tarkistetaan sille järjestetyissä palavereissa. Avohuollon tukitoimen sijoituksen yhteydessä asiakassuunnitelma tarkistetaan viimeistään kolmen kuukauden välein, huostaanoton yhteydessä vähintään kerran vuodessa ja kiireellisen sijoituksen yhteydessä viimeistään 30 päivän kuluttua sijoituksen alkamisesta. (Lastensuojelulaki 30. §.) Lastensuojelulaitos vastaa lapsen hoidon ja huolenpidon toteutuksesta suunnitelman tavoitteiden mukaisesti.

Sijaishuoltopaikassa lapsen saama hoito ja kasvatustavoitteet sisältävät mm. lapsen perushoidon ja arjesta huolehtimisen. Sijaishuollon aikaisen hoidon ja kasvatuksen tulee olla lapsilähtöistä ja lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaista. Lapselle tulee järjestää hänen etunsa mukainen tasapainoinen ja turvallinen kasvuympäristö ja taata psyykinen ja fyysinen turvallisuus. Lasta tulee kohdella niin, että hän voi aidosti tuntea itsensä hyväksytyksi ja arvokkaaksi, ja saada osakseen ymmärrystä, turvaa, hellyyttä ja huolenpitoa. Arjessa on myös tärkeää, että lapsi kokee tulevansa kuulluksi ja ymmärretyksi. (Saastamoinen 2010, 2-3.)

Koska lapsen taustalla voi olla lähes mitä vain, on tärkeää, että sijaishuollossa aikuinen on läsnä lapselle ja että lasta kannustetaan koulunkäynnissä, harras-

tuksissa, kuntoutumisessa ja kaikissa nykyhetken sekä tulevaisuuden kannalta tärkeissä valinnoissa. On tärkeää luoda mahdollisuuksia lapselle onnistumisen kokemuksiin ja edellytyksiä luoda myönteistä kuvaa itsestään ja osaaamisestaan. Myös erimielisyyksien ja ristiriitojen selvittämisessä lasta tulee ohjata rakentavasti sekä ohjata lasta pyytämään ja antamaan anteeksi. On tärkeää, että lasta autetaan luomaan myönteisiä ja läheisiä ihmissuhteita. (Mt., 3.)

Jotta lapsi voi lopulta kasvaa vastuuntuntoiseksi aikuiseksi, sijaishuollossa tärkeää on opettaa lasta ottamaan itse vastuuta arkensa sujumisesta. Tähän opetellaan rajojen, sääntöjen ja sopimusten tekemisellä ja niiden noudattamisella niin, että lapsi oppii kantamaan vastuuta itsestään ja luomaan rajat omalle toiminnalleen. Tähän kuuluu se, että sijaishuoltopaikassa turvataan lapsen kokonaisvaltainen turvallisuus, asetetaan rajoja ja valvotaan lasta, tietenkin lastensuojelulakia ja erityistä harkintaa noudattaen. Koska sijoituksen onnistumisen lähtökohtana pidetään hyvää yhteistyötä lapsen ja tämän perheen kanssa, on sijaishuollon aikana tärkeä työskennellä myös lapsen vanhempien, huoltajien ja muiden lapselle läheisten ihmisten kanssa. (Mt., 3.)

5 VANHEMMUUS

Vanhemmuutta käsitteenä voidaan lähestyä monesta näkökulmasta. Tässä luvussa nostan esiin niistä muutaman.

Vanhemmuutta voidaan lähestyä tarkastelemalla biologista, sosiologista, sosiaalista ja psykologista vanhemmuutta. Biologisella vanhemmalla tarkoitetaan lapsen synnyttäneitä ja siittäneitä henkilöä, eli biologista äitiä ja isää. Sosiologisessa vanhemmuudessa kyse on lakeihin ja tapoihin perustuvasta yhteiskunnallisesta instituutiosta, jota tukevat normit sekä yleisesti hyväksytyt moraalikäsitteet vanhemman ja lapsen suhteesta. Sosiaalisessa vanhemmuudessa on kyse oikeudellisesta suhteesta lapseen. Vanhempi on henkilö, jonka vanhemmuus on juridisesti laillistettu, ja jonka perheessä lapsi elää (esim. adoptiovanhemman ja -lapsen välinen suhde). Psykologinen vanhemmuus on sellaista, jossa lapsi alkaa pitää jotain ihmistä vanhempanaan (esim. sijaisvanhemman ja -lapsen välinen suhde). (Paananen 2016, 14, Hirsjärven ja Huttusen 2001, 53-54 mukaan.)

Vanhemmuutta voidaan lähestyä myös kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta, jota avataan tarkemmin myöhemmin luvussa 7.1. Tästä näkökulmasta hyvä vanhemmuus edellyttää vanhemmalta pysyvää, turvallista ja tarpeisiin vastavaa vuorovaikutusta ja läsnäoloa, sillä nämä ovat merkityksellisiä yksilön normaalille kehitykselle (Kalland 2001, 198).

Vanhemmuuden keskeisen tehtävän katsotaan olevan lapsen vastuullinen hoiva, huolenpito ja hyvinvointi. Vanhemmuuden ydintä on hoiva, joka on hoivaa, vaalintaa, huolenpitoa, suojaa, turvaa, hellyyttä ja välittämistä (Sihvola 2006, 103). Vanhemmuus rakentuu lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa. Se ei toteudu itsestään vaan siihen kasvetaan. Onnistuakseen vanhemmuuden katsotaan vaativan siihen paneutumista, vanhemmuuden tehtävän arvostamista sekä tukea niin kumppanilta kuin muulta lähipiiriltä. Vanhemmuus sisältää lukemattomia haasteita, joihin kaikkiin tuskin kukaan pystyy valmistautua. Suurimpiin haasteisiin lukeutuu mm. se, miten eläytyä juuri tähän lapseen sen eri kehitysvaiheissa. Vanhemmilla on aina vastuu lapsen tukemisesta ja houkuttelemisesta elämään ja yhteyteen vanhemman kanssa. Lapsi ei kuitenkaan tarvitse täydellisiä vanhempia vaan riittävän hyvät vanhemmat. (Kaimola 2005, 14-15.)

Vanhemmuutta voidaankin lähestyä riittävän hyvän vanhemmuuden näkökulmasta. Sen arviointi lapsen edun määrittelyn kautta on vakiintunut osaksi myös lastensuojelun työtä. Arviointi perustuu sille ajatukselle, että riittävän hyvä vanhempi osaa vastata lapsen tarpeisiin sen kussakin kehitysvaiheessa vaatimalla tavalla. (Paananen 2016, 19.)

Riittävän hyvä vanhempi kestää lapsen kritiikin, vaikka se ei tunnu kivalta eikä ole helppoa. Vanhempien kuuluu olla välillä varsin tyhmiä ja tietämättömiä. Vanhempi ottaa vastaan lapsen raivon ja nimittelytkin, toki puuttumalla niihin napakasti. Riittävän hyvä vanhempi on nimenomaan aikuinen, ei lapsen kaveri. Hän on vastuussa perheen hyvinvoinnista ja tekee perhettä koskevat päätökset. Hän hoitaa, huolehtii, opettaa ja antaa rakkautta. Hän pitää yllä vuorovaikutusta lapseen keskustelemalla, luottamalla ja olemalla luottamuksen arvoinen. Hänelle uskaltaa kertoa vaikeistakin asioista. Hän ymmärtää myös, että lapsella on oikeus omiinkin asioihin ja salaisuuksiin. Riittävän hyvä

vanhempi kokee toisinaan tilanteita, joissa ei omat taidot riitä. Jos vanhemmat eivät olisi inhimillisiä omine vikoineen, tulisi lapsellekin suuret paineet olla täydellinen. (Juvakka 2005, 22-23.)

Riittävään hyvään vanhemmuuteen kuuluu, että hyväksytään ristiriidat osaksi normaalia elämää. Erimielisyyksiä tulee, mutta niitä ei pidä hätkähtää. Riittävän hyvä vanhempi käyttää väkivallatonta kasvatusta, jossa kenelläkään ei ole lupa loukata toisen fyysistä koskemattomuutta. Vanhempaan voi myrskyjenkin keskellä turvautua. Riidan jälkeen selvitetään asiat ja tehdään sovinto. Tarvittaessa pyydetään ja annetaan anteeksi. Lapsi oppii näin, että vanhemmat rakastavat häntä, mutta eivät ehkä pidä siitä, mitä hän on tehnyt. Näin lapsi ei saa kielteistä palautetta itsestään vaan tekemisestään. (Mt., 25-26.)

Riittävän hyvä vanhempi on välillä uupunut ja menettää malttinsa ja saa olla välillä väsynyt rooliinsa. Maltillisinkin kasvattaja välillä on väsynyt ja vihainen ja saattaa myös menettää malttinsa. Suuttuminen ei ole vaarallista. Riittävän hyvä vanhempi arvostaa arkea ja opettaa lasta arvostamaan sitä myös. Arkeen ei tarvita extreme-kokemuksia. Hyvä arki tuttuine menoineen ja rutiineineen on lapselle tärkeää. Totutut asiat luovat ennakoitavuutta ja turvaa, jota tasapainoinen rauhallinen arki tarjoaa. Lapset odottavat ennen kaikkea vanhemmiltaan aikaa, yhdessäoloa ja tavallista kotipuuhaa. Riittävän hyvä vanhempi uskoo itseensä vanhempana. Niin sanotulla maalaisjärjellä pääsee pitkälle. Vanhemman on tärkeä luottaa itseensä ja arvoihinsa ja uskoa omaan osaamiseensa. Jos vanhempi ei pidä itseään hyvänä ja tärkeänä, on lapsenkin vaikea uskoa ja luottaa vanhempansa. (Mt., 26-27.)

Riittävän hyvä vanhempi muuttuu, kasvaa ja kehittyy itsekkin lapsen kasvun mukana. Lasten tarpeet ovat erilaisia eri kehitysvaiheissa, jolloin vanhemmiltaikin odotetaan eri asioita eri kasvuvaiheissa. Riittävän hyvä vanhempi myös määrittelee roolinsa itse. Äitinä ja isänä on luotava oman vanhemmuuden määritelmä itse, jotta voi elää onnellisena ja hyvinvoivana. Hyvä vanhemmuus on jokaiselle hieman erilaista ja tähän kaikilla myös on oikeus. Se on monella tavalla myös arvovalinta. Jotta riittävän hyvää vanhemmuutta voidaan toteuttaa parhaalla mahdollisella tavalla, on vanhemmuuden saatava tärkeä asema ihmisen elämässä. (Mt., 27-28.)

5.1 Vanhemmuus sijaishuollossa

Tässä luvussa tarkastelen sijaishuollon mukanaan tuomia muutoksia vanhemmuuteen, sen rooleihin ja osallisuuden merkitystä suhteessa vanhemmuuden kokemiseen.

Lapsen sijoituksella on luonnollisesti suuria vaikutuksia myös vanhemman elämään. Huostaanotto tai muu sijoitus on aina haastava tilanne koko perheelle. Perhe ja vanhemmuus nähdään yhteiskunnassamme rajattuna ja jopa "pyhänä", jossa vallitsee omat kulttuuriset, yhteiskunnalliset, sosiaaliset ja yksilölliset merkitykset. Kun vanhemmuutta tarkastellaan lastensuojeluinstituution keinoin, astutaan sisälle hyvin yksityiseen. Perheinstituutiolle on ominaista nimenomaan sen yksityisyys. Lastensuojeluinstituutio omaa valtuudet interventiollaan avata tätä hyvin "pyhää" ja yksityistä. Tästä syystä lapsen sijoittaminen koetaan usein puuttumisena, joka kohdistuu yksityiselle alueelle. Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle voidaan perheessä pahimmillaan nähdä perheen särkymisenä, ja vanhemmuuden näkökulmasta ratkaisu sijoittaa lapsi kodin ulkopuolelle saatetaan kokea olevan merkittävässä ristiriidassa vanhemmuuden kanssa. (Pitkänen 2011, 16, 18-25.)

Vanhemmuutta, sen rooleja sekä lapsen ja vanhemman välistä suhdetta kohtaa uudelleenmäärittely silloin, kun vastuu lapsen arjesta, hoidosta ja huolenpidosta siirtyy sijaishuollolle. Vanhempana ja lapsena olemisen paikat, tilat ja ympäristöt muuttuvat, kun asuinpaikka ei ole enää syntymäkodissa. Nämä vanhemmuuteen liittyvät muutokset voivat olla odottamattomia, epätoivottuja tai toivottuja. Huostaanottoon voi liittyä myös muuttumattomia asioita. (Vierula 2016, 262.) Vanhemmuuden toteuttaminen sijaishuollossa kasvavan lapsen kanssa on kuitenkin mahdollista monin eri tavoin. Tätä olen tarkastellut vanhemmuuden roolikartan näkökulmasta luvussa 5.1.1.

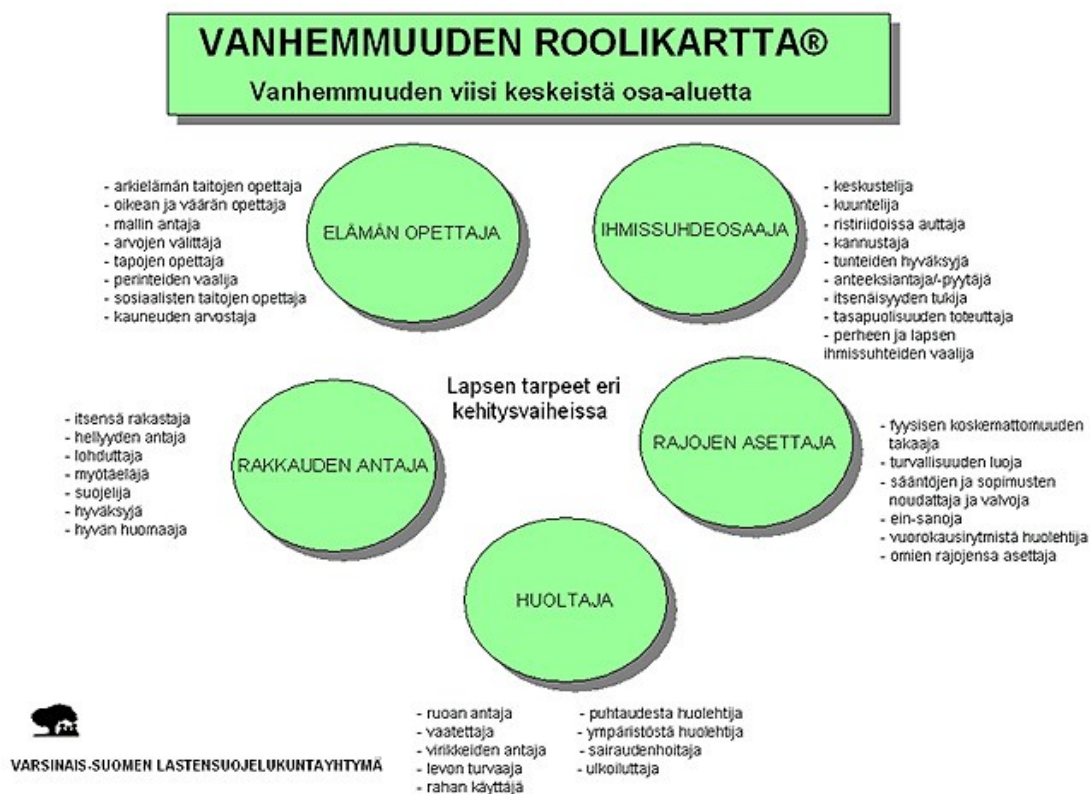
Vanhemmuus ei pääty lapsen siirtyessä sijaishuoltoon. Lapselle on sijaishuoltoon siirtyessä tärkeää välittyä tietoisuus siitä, ettei vanhempi ole hylännyt häntä ja olla tietoinen, että hän saa pitää yhteyttä vanhempiinsa ja muihin lapselle tärkeisiin ihmisiin. Samalla on myös tärkeää, että lapsi kokee saavansa kiintyä sijaishuoltopaikan aikuisiin. Tässä, lapsen sopeuttamisprosessissa, vanhemmalla onkin tärkeä rooli. (Saastamoinen 2010, 139.)

Samalla myös vanhemmat tarvitsevat itse tukea tilanteeseen, eikä vanhemmalle ole aina helppoa nähdä ja kohdata lapsen kiintyminen häntä hoitaviin muihin tahoihin. Tästä syystä lapsen luona vierailut voivat olla vaikeita ja aiheuttaa voimakkaita tunnereaktioita, mm. alemmuuden tunnetta ja mustasukkaisuutta vanhemmuudesta. Siispä vanhemman tilanne on sijaishuoltopaikassa tärkeä tiedostaa ja ymmärtää. Aina vanhempi ei myöskään pysty pitämään yhteyttä lapseen kriisitilanteessaan vallitsevan häpeän ja syyllisyyden vuoksi. Sijaishuollon onkin erittäin tärkeä tukea vanhemman ja lapsen suhdetta sekä auttaa vanhempaa myös ymmärtämään lapsen tilannetta. (Saastamoinen 2010, 139-140.) Vanhempien hyväksynnällä nähdään kuitenkin olevan suuri merkitys sijoituksen onnistumisessa, sillä silloin lapsi saa ikään kuin luvan kanssa hyötyä sijaishuoltopaikan rakenteista ja aikuissuhteista (Pitkänen 2011, 22).

Vanhemman hyväksyvistä suhtautumisesta hyötyy lapsen ohella myös vanhempi itse. Lapsen sijoittaminen sijaishuoltoon voidaan nähdä uutena mahdollisuutena vanhemmuuden tarkastelussa ja mahdollisissa siihen liittyvissä muutoksissa. Huoli ja tilanne lapsen kannalta on jo hyvin vakava siinä vaiheessa, kun lapsi on sijoitettu sijaishuoltoon. Sijoituksen avulla myös vanhemman ymmärrys omasta tilanteesta avun tarpeineen saattaa herätä. Jotta tällainen prosessi vanhemmassa itsessään voi alkaa, edellyttää se tilanteen hyväksymistä. (Kiljander 2016, 5.)

5.1.1 Vanhemmuuden roolien toteuttaminen sijaishuollon aikana

Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä kehitti vuonna 1999 vanhemmuuden roolikartan (kuva 1) selkeyttämään ja jäsentämään vanhemmuutta työvälineeksi perhekuntoutukseen, vanhemmuuden arviointiin ja yleisesti välineeksi vanhempien kanssa työskentelyyn. Roolikartassa on viisi pääroolia ja päärooleilla on useahkoja alaroleja. Roolikarttaa voidaan käyttää myös sijoitettujen lasten vanhempien kanssa esim. välttämättömien roolien miettimisessä ennen kotivierailuja tai lapsen kotiutumista. (Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä 1999, 9, 21; Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä 2013.)

Kuva 1. Vanhemmuuden roolikartta (Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä 2013.)

Tässä luvussa tarkastelen vanhemmuuden roolien toteutumista sijaishuollossa Kujalaa (2003) myötäillen. Tarkastelu pohjautuu roolikartan avulla siihen, millä tavoin vanhempi voi edelleen konkreettisesti toteuttaa vanhemmuuden rooleja silloin, kun lapsi kasvaa sijaishuollossa.

Yksi vanhemmuuden rooleista on rakkauden antaja. Sijaishuollossa kasvavan lapsen vanhempi pystyy toteuttamaan tätä rooliaan mm. vaalimalla hänen ja lapsen suhteessa hellyyttä lasta tavatessa. Vanhempi voi myös toimia lohduttajana ja myötäeläjänä. Vanhemman myönteinen palaute lapselle on tärkeää ja rohkaisevaa. Lapselle tulisi välittyä tunne siitä, että vanhempi hyväksyy sijoituksen ja kunnioittaa lapsen tunteita. Vanhempi voi myös auttaa lastaan sanoittamaan tunteita. Lapselle on myös tärkeää, että vanhempi pitää huolta itsestään ja ottaa tarvittaessa apua vastaan. Hyvinvoiva vanhempi jaksaa olla hyvä vanhempi lapselleen. Tällainen itsensä rakastamisen näkökulma on vanhemmuudessa tärkeää. (Kujala 2003, 47-48.)

Elämän opettajan rooli rakentuu sosiaalisten taitojen ja tapojen opettamisesta. Lapset omaksuvat vanhemmiltaan asenteet, arvot, moraalin ja ihmissuhdetaidot. Vanhemmalla on myös mahdollisuudet opettaa arkielämän taitoja lapsen kasvaessa sijaishuollossa kotivierailujen yhteydessä (esim. huomioon ottaminen, vuoron odottaminen ja tilan antaminen muille). Vanhempi voi myös opettaa lasta sietämään pieniä pettymyksiä esimerkiksi siinä, ettei lapsi saa kaikkea haluamaansa läpi. Vanhempi pystyy myös opettaa ihan tavallisia käytöksiä ja kohteliaisuustapoja, erilaisia sääntöjä sekä välittää perheen/suvun omia tapoja ja perinteitä. (Mt., 49.)

Yksi vanhemmuuden rooleista on ihmissuhdeosaaja. Lapset oppivat usein vuorovaikutusmallit pääosin vanhemmiltaan. Roolissa keskeistä on opettaa lapselle keskustelijan, kuuntelijan, ristiriidoissa auttajan, kannustajan ja tunteiden hyväksyjän taitoja. Vanhempi ottaa vastaan lapsen tunnereaktiot ja hyväksyy ne sellaisenaan. Lapsi saattaa sijoituksen aikana kohdistaa hyvinkin voimakkaita kielteisiä tunteita vanhempaansa ja tärkeää olisi, että vanhempi pysyy tällöin aikuisena. Mikäli lapsen tunteiden kohtaaminen on vaikeaa, on vanhemmalla oikeus pyytää ja saada apua. (Mt., 48.)

Rajojen asettajan roolissa vanhempi takaa lapsen turvallisuuden sopivien rajojen asettamisella. Vanhempi on voinut päätyä antamaan lapsensa kodin ulkopuolelle sijoitukseen juuri pyrkimällä takaamaan lapsen turvallisuuden, ja tämäkin on vastuullista vanhemmuutta. Näissä tilanteissa onkin hyvin tärkeää, ettei lapsi ajattele vanhemman hylänneen häntä. Lapsen tulee pystyä luottamaan vanhempaansa. Vanhemman ei tule antaa katteettomia lupauksia, joita ei pysty pitämään, esimerkiksi kotiutumisesta. Vanhemman tulee uskaltaa rajata lapsen käyttäytymistä ja tekemisiä johdonmukaisesti. Lapsi tulee kokemaan pettymyksiä ja vanhemman tulee nämä kestää. Lapsen elämässä olevilla aikuisilla tulee olla yhtenäinen linja. On myös tärkeää, että vanhempi kiinnittää huomiota omiin voimavaroihinsa ja jaksamiseen. (Mt., 48-49.)

Huoltajan rooli on pitkälti arkielämän sekä säännöllisen perhe-elämän ylläpitämistä ja rutiinien muodostamista. Lapsen kasvaessa sijaishuollossa vanhemmasta saattaa tuntua, ettei hänellä ole juuri mahdollisuuksia tähän. Vanhemmalla on tarkemmassa tarkastelussa kuitenkin erilaisia keinoja toteuttaa tätä roolia. Kotivierailuilla vanhempi huolehtii lapsen ravitsemisesta. Vanhempi voi

omalta osaltaan huolehtia lapsen vaatetuksesta esimerkiksi antamalla jonkin henkilökohtaisen vaatekappaleen, tämä saattaa olla lapselle erittäin tärkeää. Vanhempi voi tukea lastaan esimerkiksi harrastustoiminnassa. Vanhemman kiinnostus lapsen harrastuksista ja positiivisen palautteen saaminen siihen liittyen voi olla lapselle hyvin merkityksellistä. (Mt., 50.)

Kaikki nämä roolit ovat tärkeitä vanhemmuuden toteutumisessa. Eri roolit korostuvat lapsen kehityksen kuluessa eri ikävaiheissa. Varhaislapsuudessa korostuvat huoltajan, rakkauden antajan ja ihmissuhdeosaajan roolit, sillä vanhemman on huolehdittava lapsen kaikesta psyykkisestä ja fyysisestä hyvinvoinnista kokonaisvaltaisesti. Leikki-iässä korostuu erityisesti rajojen asettajan rooli. Uhmaiässä vanhemman johdonmukaisuus rajojen asettajana luo turvallisuutta ja opettaa kestämiään myös pettymyksiä. Kouluiässä vanhemmuudessa korostuu erityisesti elämän opettajan rooli. Lapsi oppii moraalisen suoraan kasvuympäristöstään, ja tässä iässä opitut arvot ja asenteet jäävät suhteellisen pysyväksi osaksi ihmisen persoonallisuutta. (Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä 1999, 22-23.)

Murrosiässä korostuvat taas rajojen asettajan sekä ihmissuhdeosaajan roolit. Nuori kapinoi aikuisten auktoriteettia, arvoja ja asenteita vastaan. Ihmissuhdetaitojen tärkeys korostuu sopimusten teossa nuoren kanssa. Itsenäistymisvaiheessa olevan nuoren vanhemman rooleista korostuu ihmissuhdeosaajan rooli. Tässä vaiheessa nuorelle on tärkeää oman persoonallisuuden luominen ja hän haluaa enemmän päätösvaltaa oman elämänsä tavoitteisiin. Rajojen asettajan roolista tulee nyt osa nuorta itseään. Koska sijaishuollossa kasvavan lapsen kohdalla vanhemmuuden rooleja jakaa usein useampi taho, voi olla hyödyllistä keskustella, mitkä osat vanhemmuudesta soveltuvat erityisesti sijoituspaikan aikuisten vastuulle ja mitkä taas ovat lapselle tärkeitä omien vanhempien antamana. (Mt., 21, 23.)

5.1.2 Vanhemman osallisuus sijaishuollossa

Osallisuus on sitä, että henkilö kokee aitoa mahdollisuutta olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa omaan elämäänsä liittyviä asioita, ja pystyy tällä toiminnalla vaikuttamaan myös ympäröivien yhteisöjen toimintata-

poihin (Perälä ym. 2014, 85). Osallisuus on viime vuosina noussut yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikassa keskeiseksi tavoitteeksi. Sosiaalihuoltolain 4 §:n mukaan asiakkaan edun huomioimisessa on mahdollistettava asiakkaan osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuus omissa asioissaan. Myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen strategiassa osallisuus nähdään keskeisenä osana sosiaalisesti kestävästä kehityksestä. Sosiaalisesti kestävällä kehityksellä tarkoitetaan hyvinvoinnin edellytysten siirtymistä sukupolvelta toiselle (THL 2019b).

Terveys- ja sosiaalipalveluissa asiakkaan osallisuudella on keskeinen asema. Se on keino tavoitteen saavuttamiseksi sekä itsessään päämäärä. Kun asiakkaalla on mahdollisuus olla osallisena palveluiden suunnittelussa ja toteutuksessa, sitouttaa se asiakasta tavoitteiden saavuttamiseen. (Kiljander 2016, 3, Laitilan 2010, 7 mukaan.)

Sijaishuollon aikana vanhempien osallisuus rakentuu koko ajan. Vanhempien mukaan ottaminen ja huomioiminen toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa sekä mahdollisuutena olla vaikuttamassa lapsen asioista päätettäessä mahdollistaa vanhemman aidon osallisuuden kokemuksen syntymisen. Vanhempi tarvitsee vaikuttamisen tueksi myös tietoa lapsen asioista; arjen sujumisesta sijaishuollossa, eri prosessien etenemisestä sekä miten vanhempi voi olla osallisena näissä asioissa. (Kiljander 2016, 11.)

Vuorovaikutus on keskeistä osallisuuden kokemisessa. Sen avulla luodaan molemminpuolista luottamusta vanhemman ja työntekijän välille. Luottamus rakentuu koko sijaishuollon prosessin ajan. Molemmat osapuolet vaikuttavat tämän suhteen syntymiseen. Vanhemmat voivat vaikuttaa siihen muun muassa osallistamalla työntekijät omaan elämäänsä jakamalla tietoa elämästään. (Mt., 11-12.)

Tutkimukset osoittavat, että sijaishuoltopaikoissa vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö vanhempaa osallistaen lapsen hoitoon ja kasvatukseen, on nimenomaan merkittävässä asemassa vanhemmuuden kokemisessa sijoituksen aikana. Yhdessä laaditut säännöt ja sopimukset sekä jaettu näkemys kasvatuksesta (yhteisesti asetetut rajat ja arvot) vahvistavat vanhempien kokemaa vanhemmuutta. (Kiljander 2016, 57-59, 64; Pitkänen 2011, 79-80.)

6 VANHEMPIEN TUKEMINEN SIJAISHUOLLOSSA

Suomessa lapsen sijoittamiselle sijaishuoltoon on ominaista pyrkimys väliaikaisuuteen. Esimerkiksi huostaanotto on lähtökohtaisesti aina vain toistaiseksi voimassa ja sen tavoitteena on perheen jälleenyhdistäminen. Voidaan siis sanoa, että Suomessa uskotaan, että vanhempien vaikeatkin tilanteet ovat parannettavissa. Toisaalta lastensuojelun kentällä on esitetty monesti huolta siitä, että toimet vanhempien kuntouttamiseksi ja tukemiseksi ovat liian pirstaleisia ja riittämättömiä. Tästä syystä myös perheen jälleenyhdistäminen jää usein etäiseksi tavoitteeksi. (Pösö 2016, 25-26.) Tästä kertoo myös THL:n selvitys vuodelta 2017, jossa tarkasteluvuonna huostaanotoista purkautui vain 4,5% (Härkönen 2018). Myös Pitkäsen (2011, 7) tutkimus vanhempien kokemuksista tuesta, lastensuojelutyöstä ja vanhemmuudesta lapsen sijoituksen aikana vahvasti tätä problematiikkaa. Vanhemmille tarjottu ammatillinen tuki ja moniammatillinen yhteistyö koettiin hyvin pirstaleisena, ja avun saaminen vaati vanhemmilta omaa aktiivisuutta.

Lapsen sijoituksen koittaessa vanhempi saattaa kokea epäonnistuneensa vanhempana. Tämä voi aiheuttaa eristäytymistä, arvottomuutta ja niin sanottu erillaisuutensa vuoksi yhteiskunnasta ulossulkemista. Samalla vanhempien tulisi selviytyä lapsen sijoituksen aiheuttamista voimakkaista surun, menetyksen, häpeän ja vihan tunteista. Tämän tekee erityisen vaikeaksi se, että yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti nämä syvät surukokemukset jäävät valitettavan usein tunnistamatta. (Vierula 2016, 265-266.)

On siis selvää, että vanhemmat tarvitsevat monenlaista tukea ja apua omaan tilanteeseensa lapsen sijoituksen koittaessa. Suomessa myös jo laki velvoittaa vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön kaikessa lastensuojelussa (Lastensuojelulaki 30. §). On myös kiistämätöntä, että vanhempien kuntoutuminen on edellytys perheen jälleenyhdistämiselle ja tämän vuoksi lastensuojelun ammattilaisilla onkin vastuu kuulla ja nähdä vanhempien tuen tarpeet. Tässä luvussa tarkastelen sijaishuoltopaikan roolia ja vastuuta vanhemman tukijana sekä sitä, millaisin keinoin sijaishuoltopaikassa vanhemman tukeminen tulisi toteutua. Nostan ensin esille sijoituksen alkuvaiheen tunteiden käsittelyyn tarvittavaa tukea ja lopuksi tutkimuksissa (Pitkänen 2011 & Kiljander 2016) esiin

nousseita tuen muotoja. Vaikka tarkastelun ulkopuolelle jäävät muut kuin sijaishuoltopaikassa toteuttavat kuntoutuksen ja tuen keinot, kuten päihde- ja mielenterveystyö, aikuissosiaalityö, työllisyyspalvelut ja vertaistuki, tulisi nämä huomioida ja kirjata esim. asiakassuunnitelmaan vanhemman oman kuntoutumisen tavoitteiksi.

Lapsen sijoittaminen sijaishuoltoon on aina perheelle kriisi. Tällaisen äkillisen kriisin koittaessa perhe on monenlaisen tuen tarpeessa. Tällaisessa tilanteessa avuntarpeen tunnistaminen tai myöntäminen voi herättää epätoivoa, häpeää ja syyllisyyttä (Pesonen 2006, 158; Vierula 2016, 265-266). Toisaalta, muun muassa Kiljanderin (2016, 56) mukaan, sijoitus voi herättää myös huojennusta ja helpotusta sekä odotusta siitä, että lapsen tilanne alkaa helpottua.

Oli sijoitus sitten toivottu tai ei, tilanne on usein vanhemmille järkytys, ainakin aluksi. Vanhempaa ei saa jättää yksin. Vanhemmille onkin tärkeää läpi koko sijoituksen kertoa, mitä tapahtuu milloinkin ja miksi, ja mitkä ovat mahdolliset vaihtoehdot ja niiden seuraamukset. Vanhempien täytyy myös kokea, että työskentelyssä on aidosti kuultu ja otettu huomioon vanhempien mielipiteet ja näkemykset, jotta yhteistyö pääsee todella käyntiin. Vain näin mahdollistuu edellytykset hyvään dialogiin, joka puolestaan edesauttaa hyvän keskustelun ja luottamuksen syntymistä vanhempien ja työntekijöiden välille. (THL s.a. b.)

Kriisityöskentely vanhempien kanssa on heti alussa erittäin tärkeää. Monesti eletään sokkivaihetta, jolloin vastaanottokyky, asioiden ymmärtäminen ja muistaminen voi olla heikohkoa. On siis hyvä käydä asioita lävitse rauhallisesti ja useampaan kertaan. Työntekijän tulee ymmärtää, että lapsen sijoitus aiheuttaa menetyksen tunteen myös vanhemmalle ja tästä aiheutuva surua ei voi välttää. Mitä vahvempaa tukea vanhempi alkuvaiheessa saa, sen lyhyemmäksi huostaanoton aiheuttama suruaika jää, ja sijoituksen aiheuttamista syyllisyyden, vihan, häpeän ja katkeruuden tunteista voi päästä helpommin yli. Omien tunteiden tunnistaminen ja purkaminen sekä ymmärrys kriisin vaiheista auttaa selviytymään kriisistä nopeammin. Tämä taas helpottaa jatkotyöskentelyä perheen kanssa. (THL s.a. b.)

Vanhempien kanssa tehtävän työskentelyn tulee olla suunnitelmallista. Esimerkiksi Pitkäsen (2011) tutkimus osoittaa, että suunnitelmallinen työskentely

vanhempien kanssa lapsen sijaishuollon aikana nähdään vahvistavan sijoituksen onnistumisen edellytyksiä ja vähentävän sijoituksen aiheuttamia kielteisiä vaikutuksia. Vanhemman kanssa tehdyn työskentelyn tulokset heijastuvat luonnollisesti myös lapseen. Se, että lapsi näkee vanhemman saavan apua ja tukea omaan tilanteeseensa, auttaa lisäksi lasta omassa kuntoutumisessaan. (Pitkänen 2011, 16.)

Tutkimusten mukaan sijaishuoltoapaikassa vanhempien saama tuki rakentuu kiinteässä suhteessa sijoituksessa olevan lapsen tilanteeseen ja vanhemmuuteen sijaishuollossa. Tärkeäksi on koettu oman vanhemmuuden toteuttaminen sijaishuollossa kasvavan lapsen kanssa. Tuki on koettu tarpeelliseksi juuri vanhemmuuden kokemisen vahvistumiseksi. Tukeutuminen sijaishuoltoapaikan kasvatushenkilöstöön mm. lapsen yhteisten kasvatuskäytänteiden, sääntöjen ja rajojen luomiseksi, on koettu vanhemmuutta vahvistavana tekijänä. Se on antanut mahdollisuuden uudelleen rakentaa omaa vanhemmuutta. (Kiljander 2016, 56-57; Pitkänen 2011, 37-38,79-80.)

Jotta vanhemmuuden tukeminen toteutuu onnistuneesti yhteistyössä, on tärkeää, että vanhempi kokee tulevansa kuulluksi. Kuulluksi tulemista edesauttaa hyvä, arvostava ja avoin suhde työntekijän ja vanhemman välillä, jossa asioista puhutaan rehellisesti. Tämä edellyttää työntekijältä vanhemman kunnioitettavaa kohtaamista ja sitä, että on aikaa kuunnella ja keskustella myös vanhemman kokemista tunteista mm. lapsen sijoitukseen liittyen. Kuulluksi tulemisen kokemus on luottamuksellisen suhteen perusta. Luottamusta vahvistaa myös se, että vanhempi kokee sijaishuoltoapaikan suhtautuvan myös lapseen kunnioittavasti, ja että paikassa pystytään vastaamaan lapsen oireiluun ja muihin pulmiin ammatillisesti. (Kiljander 2016, 61, 72- 80.) Näiden tietojen valossa vanhempien tuen tarpeet sijaishuoltoapaikassa kohdistuvat pitkälti sijoituksen aiheuttamien tunteiden läpikäyntiin, lapsen ja vanhemman välisen suhteen rakenteiden ylläpitämiseen ja kehittämiseen vanhemmuutta tukemalla ja vahvistamalla vanhempaa kuullen ja osallistaen.

7 OPINNÄYTETYÖN TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ OLEVAN LASTENSUOJELUYKSIKÖN HOITO- JA KASVATUSPERIAATTEENA DDP-TERAPIA

Koska yksikön hoito- ja kasvatuseritys on vahvasti nivoutunut DDP-terapeuttiseen kasvatustapaan, mikä ohjaa myös vanhempien kanssa tehtävää työskentelyä, on sen periaatteita ja teoriaa syytä avata hieman tässä opinnäytetyössä. DDP-terapia (Dyadic Developmental Psychotherapy, suomeksi vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia) pohjautuu brittiläisen psykiatrin ja psykoanalyttikon John Bowlbyn 1970-luvulla esittelemään kiintymyssuhdeteoriaan. Bowlby korosti äidin ja lapsen välisen varhaisen suhteen harmonisuutta ja pitkäkestävien tai toistuvien erokokemusten haitallisuutta. Kiintymyssuhdeteoria pyrkii kuvaamaan ja ymmärtämään näiden varhaisten ihmissuhteiden vaikutusta myöhempään kehitykseen. (Sinkkonen & Kalland 2001, 7.)

Teorian mukaan vauvoilla on biologinen valmius muodostaa kiintymyssuhteita. Näissä suhteissa vauvat voivat kokea turvaa ja lohtua. Lapsi kehittää valikoiman kiintymyskäyttäytymistä, minkä avulla hän pitää hoitajan lähellä turvallisena perustana. Kiintymyskäyttäytymisen laukaisee uhka separaatiosta, fyysinen torjunta tai ympäristön hälyttävät olosuhteet. Kiintymyskäyttäytymistä täydentää tutkiva käyttäytyminen, kun lapsi kokee olevansa turvassa. Näiden varhaisten kokemusten mukaan lapselle kehittyy sisäinen työskentelymalli, joka vaikuttaa myöhempään ihmissuhteisiin kykyä kehittää ja muodostaa läheisiä ihmissuhteita. (Golding 2014, 38.)

DDP-terapia on alkujaan kehitetty terapiatyöskentelyyn kiintymyssuhteissaan traumatisoituneiden lasten ja nuorten hoitoon. Koska tulokset eivät perinteisillä terapiamuodoilla olleet riittäviä, syntyi Daniel Hughesin tutkimus- ja kehittämistyön perusteella terapiamuoto, jolla pyritään työskentelemään suoraan kiintymyssuhteen vahvistamiseksi arjen hoitaviin aikuisiin. Perinteiset terapiamuodot keskittyvät yksilöterapiaan lapsen ja usein ventovieraan terapeutin välillä. Hughes näki valtavan potentiaalin lapsen ja arjen vanhempien (omat vanhemmat, sijaisvanhemmat tai muut lapsen hoidosta ja huolenpidosta vastaavat aikuiset) välisessä suhteessa, mikä onkin kaiken tervehtymisen ydin. Niinpä itse terapiassa konkreettisesti mukana ovat lapsen arjen vanhemmat. Tällä tavalla voidaan vahvistaa lapsesta tai nuoresta vastuussa olevien aikuisten terapeutisia taitoja sekä rakentaa tunnesuhdetta lapsen ja aikuisen välille arjessa ja

yhteisissä terapiaistunnoissa. Tällöin arjen ja terapian väliin ei pääse muodostumaan kuilua ja kaikkien turvallisuuden tunne vahvistuu. Tämä on hoidon onnistumisen kannalta keskeinen asia. (Mt., 15.)

Tutkimukset osoittavat, että DDP-terapialla saadaan aikaan vaikuttavampia tuloksia kiintymyssuhteissaan traumatisoituneiden lasten hoidossa kuin tavanomaisempien yksilöterapioiden (esim. kognitiivinen käyttäytymispsykoterapia) avulla. DDP-terapiaan osallistuneiden tutkittavien kiintymyssuhdetraumasta aiheutuva oireilu sekä käyttäytymisen haasteet, kuten aggressiivisuus ja muu epäsosiaalinen käyttäytyminen, ovat tutkimusten mukaan DDP-terapian myötä vähentyneet huomattavasti enemmän tavanomaisissa terapioiden käyviin verrattuna. (The child psychology service s.a.)

Kiintymyssuhdeteoriolla on erityinen merkitys, kun ollaan tekemisissä sijaishuollossa kasvavien lasten kanssa. Nämä lapset ovat vähintäänkin kokeneet eron biologisista perheistään ja usein heillä on taustalla myös kokemuksia riittämättömästä vanhemmuudesta varhaislapsuudessa. Monet ovat joutuneet kokemaan useita sijoituksia ja useita hoitajia. Nämä kokemukset ovat vaikuttaneet heidän varhaisiin kiintymyssuhteisiinsa sekä kykyyn muodostaa kiintymyssuhde myöhemmin uuteen hoitajaan. (Golding 2014, 38.)

7.1 Turvallinen ja turvaton kiintymyssuhde

Turvallisesti kiintyneet lapset oppivat luottamaan toisiin ja itseensä, heillä on positiivisia odotuksia itseään ja toisia kohtaan, ja näin ollen lähestyvät maailmaa luottaen. Lapset kokevat vanhemmat sensitiivisinä ja reagoivina, jotka hyväksyvät lapsen ja tämän viestittämät tarpeet. Vanhemmat ovat johdonmukaisia ja ennustettavia. Jos he ovat olleet vähemmän ennustettavia, he kykenevät rauhoittelemaan lasta ja korjaamaan suhteeseen tulleen tilapäisen vaurion. Lapsi on jo varhain kyennyt tutkimaan ja oppimaan leikin kautta ja näin häntä on opetettu ymmärtämään maailmaa ja muita ihmisiä. Vanhempien kautta heillä on ollut käytettävissä ”emotionaaliset rakennustelineet” auttamassa nimeämään ja ymmärtämään omien ja toisten tunteita. Tällaisen sensitiivisen suhteen kokemus antaa lapselle sellaisen sisäisen työskentelymallin,

jossa hän ajattelee itseään rakastettavana ja pystyvänä ja sellaisena, josta toiset ovat kiinnostuneita. Lapset näkevät toiset ihmiset huolta pitävinä, suojelevina ja saatavilla olevina. (Golding 2014, 52-53.)

Turvallisesti kiintyneet lapset pystyvät ystäväystymään, osoittavat itseluottamusta ja luottavat myös toisiin. He kykenevät ratkaisemaan ongelmia ja selviämään stressistä ja turhautumisesta. Heillä on kyky kokea empatiaa toisia kohtaan, mikä johtaa myös moraalisen käyttäytymisen kehittymiseen. Aikuisina he arvostavat ihmissuhteita ja kykenevät tarjoamaan turvaa omille lapsilleen. (Mt., 52-53.)

Lapselle kehittyy turvaton kiintymyssuhde, jos kiintymyshahmo on epäsensitiivinen, laiminlyövä tai torjuva. Tämä heijastuu lapsen käyttäytymisen rakentamiseen ja näkyy siis lapsen käyttäytymisessä. Lapsi voi olla vaativa ja ripustautuva tai passiivinen ja vetäytyvä. Vaativa ja ripustautuva lapsi maksimoi kiintymyskäyttäytymisen saadakseen huolenpitoa epä johdonmukaiselta vanhemmalta. Vaikka hätä olisi äärimmäistä, lapsi vastustaa rauhoitusta ja lohtua. Tällaiset lapset luottavat tunteisiinsa ja jos heillä on jännittynyt olo, he alkavat ennakoita vaaraa ja kiintymyssysteemi aktivoituu. He siis ennakoivat tulevaa vaaraa sen perusteella, miltä heistä tuntuu. Passiivinen ja vetäytyvä lapsi maksimoi kiintymyskäyttäytymisensä pitääkseen yllä läheisyyttä vanhempaan, joka on torjuva. Läheisyyttä lapsi yrittää pitää yllä passiivisella ja vetäytyvällä käytöksellä ilmaisemalla vain vähän emotionaalista hätää. Tällaiset lapset luottavat tietoonsa ja sivuuttavat tunteensa käyttäytymisensä ohjauksessa. Lapsi ennustaa vaaraa sen pohjalta, mitä on tapahtunut menneisyydessä. (Mt., 54-57.)

Turvattomasti kiintynyt lapsi ei opi organisoimaan käyttäytymistään stressaavissa tilanteissa saadakseen emotionaalista tukea. Kasvaessaan lapsi voi oppia ratkaisemaan pulman itseluottamuksellaan, jolloin hänen käyttäytymistään tulee kontrolloivaa. Koska lapsi ei luota vanhempaan, alkaa hän kontrolloida suhdetta. Lapsi voi myös kasvaa takertuvaksi suhteissa vanhempiinsa ja muihin ihmisiin, mikä johtaa auttamattomasti sotkuisiin (ripustautuviin ja omistushaluisiin) ihmissuhteisiin. Pitääkseen vanhemmat läsnä olevina ja säädeläkseen vanhemman huomiota, lapsen käytös on pakottavaa vaihdellen ag-

gressiivisesta avuttomaan. Nämä lapset pysyvät varauksellisina ja aikuisuudenkaan ihmissuhteissa he kokevat vain vähän tyytyväisyyttä. Lapsi voi myös oppia kytkemään kiintymyskäyttäytymisensä kokonaan pois, jos vanhemmat ovat närkästyneitä, torjuvia, tunkeutuvia ja kontrolloivia. Vanhempi on johdonmukaisesti reagoimaton lapsen negatiivisia tunteita tai hätää kohtaan. Lapsi lakkaa ilmaisemasta tunteitaan, lopettaa vaatimukset ja alistuu tai on omassa varassaan. Lapsi kokee itsensä ei-rakastettavaksi ja arvottomaksi. Lapsi kokee muut ei-käytettävissä olevina, tunkeutuvina ja sekaantuvina, kontrolloivina ja johdonmukaisesti reagoimattomina. Lapsi olettaa toisten olevan vihamielisiä ja torjuvia. Lapsella ei ole juuri itseluottamusta ja omanarvontuntoa. Turvattomasti kiintyneet lapset voivat olla aikuisina epävarmoja ja ristiriitaisia, joilla on heikko omanarvontunne. He voivat olla kateellisia, omistushaluisia ja pakottavia tai välttää kokonaan emootioiden kokemisen ja näyttämisen. Ystävyys- ja ihmissuhteissa voi korostua ripustautumisen ohella myös läheisyyden välttelyä sekä kylmyyttä. Vanhempina he aliarvioivat vauvan kiintymistarpeita, eivätkä kykene vastaamaan lapsen emotionaalisiin tarpeisiin. (Mt., 54-58.)

7.2 Terapeuttinen arki sijaishuollossa – korjaavaa ja eheyttävää hoivaa

Usein sijoituksen perusteena on joko lapsen oma käytös, jolla hän vaarantaa oman turvallisen kasvun ja kehityksen tai muutoin kasvuolosuhteet vaarantavat tämän, esim. altistuminen traumoille. Syynä voi olla myös muuten ilmevä vakava hoidon ja huolenpidon laiminlyönti ja kaltoinkohtelu. Lapsen oireilu näkyy sitten käytöksen ja tunne-elämän erilaisina haasteina ja pulmina. Tällaiset, varhaisessa vaiheessa traumatisoituneet lapset ja nuoret, ovat erityisen haavoittuvia ja heillä on lisääntynyt elinikäinen riski kehityksellisille, käyttäytymisen, mielenterveyden ja tunne-elämän ongelmille (Golding 2014, 19).

Lapsen hoidosta vastaavien aikuisten on siis osattava tarjota oikeanlaista hoitoa ja tukea lapsille, joilla on varhaisista epätydyttävistä ihmissuhteista johtuvia laajoja ongelmia. DDP-terapian menetelmien soveltaminen laitossympäristöön on tuonut keinoja kasvatustyöhön lasten ja nuorten parissa, joilla on varhaislapsuuden traumojen vuoksi hyvinkin kompleksista ja vaikeaa käyttäytymistä. Näiden keinojen avulla lasta pyritään auttamaan kokemaan turvallista kiintymystä ja kehittämään lapsen emotionaalista terveyttä. Näillä pyritään tar-

joamaan lapselle eheyttäviä korjaavia kokemuksia. (Mt., 19.) Myös sijaishuollossa tapahtuvan hoidon ja kuntoutuksen tekeminen läpinäkyväksi vanhemmille sekä vanhempien osallistaminen ja kannustaminen lapsen hoitoon ja kuntoutukseen ovat ensiarvoisen tärkeitä niin lapsen kuin vanhemman kuntoutumiselle ja mahdolliselle perheen jälleenyhdistämiselle.

Lastensuojelulaitoksessa DDP-terapian menetelmiä voidaan parhaimmillaan soveltaa PACE-asenteen omaksumisella. PACE tulee sanoista Playfulness (leikkisyys), Acceptance (hyväksyntä), Curiosity (uteliaisuus) ja Empathy (empatia). PACE-asenne on DDP-työskentelyn ydin. Se pohjaa hoitavan aikuisen kykyyn virittäytyä lapsen sisäiseen kokemukseen ja näin auttaa lasta tuntemaan yhteyttä aikuiseen. Ensin on oleellista ymmärtää turvattomasti kiintyneiden lasten ja nuorten kokemaa häpeää ja sitä, miten ”häpeän ansassa” eläneiden lasten ja nuorten sisäinen maailma on rakentunut. (Golding 2014, 245.)

Uteliaisuus empatian ja hyväksynnän kanssa mahdollistaa yhteyden lapseen sekä auttaa lasta oppimaan tunteiden hallintaa ja ajattelemaan kokemustaan. Tämä pitää sisällään sen, että vanhempi yhdessä lapsen kanssa ihmettelee käyttäytymisen takana olevia merkityksiä. Tärkeää on, että aikuinen empaattisesti ja uteliaasti vihaisuuden sijaan yhdessä lapsen kanssa selvittää ja sanoo sitä, mitä on meneillään, sillä lapsi ei kykene itsenäisesti ymmärtämään käyttäytymistään. (Mt., 245.)

Hyväksyntä tulee luonnollisesti uteliaisuuden myötä. Hyväksyntä tarkoittaa niiden syiden ymmärtämistä, miksi lapsi käyttäytyi tai koki jotakin tietyllä tavalla ja ilmaisee tämän ymmärryksen. Se ei ole käyttäytymisen hyväksymistä tai sietämistä. Kun lapsi taas kokee tulevansa hyväksytyksi, hän on halukkaampi ajattelemaan aikuisen kanssa käyttäytymisen seurauksia, jotka täytyy myös kohdata. Hyväksyntä ilmaistaan lapselle empatian kautta, ja jotta tässä onnistuttaisiin, on aikuisen astuttava mielikuvissaan lapsen kokemuksiin. Leikkisä asenne voi taas olla avaintekijä autettaessa lasta tuntemaan yhteyttä suhteessa. Kepeä, rento ja leikkisä asenne, toisinaan yllätyksellisesti, voi auttaa lasta kokemaan hauskaa ja rakkauttakin. Yllätyksellisyys erityisesti vastustelevan lapsen kanssa on tärkeää, sillä lapsen on vaikeampi välttää ja torjua hauskuutta. PACE-asenteen käyttäminen on aktiivista vuorovaikutusta, jossa

reagoidaan ja pohditaan lapsen tunnekokemusta, autetaan tuntemaan, että hänen sisäinen maailmansa on huomioitu ja sitä arvostetaan. (Mt., 245.)

PACE-asette luu myös turvalliset raamit kurinpidolle ja seuraamuksille, joita lapsen huono käytös edellyttää. Se mahdollistaa ilmaista pehmeyttä ja ymmärrystä kurinpidossa jopa silloin, kun sen on oltava vahvaa ja selkeää. On tärkeää, että kurinpito ei ole vihaista eikä nostata lapsessa liikaa häpeää, jotta pystytään säilyttämään kehityksessä olevat luottamuksen tunteet. Kurilla, jolla on tarkoitus linkittää käyttäytyminen seuraamuksiin, lasta autetaan oppimaan, mikä käytös on hyväksyttävää ja mikä ei. Tärkeää on, että lapsen seuraamukset liittyvät käytökseen ja että käytös korjataan vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa. Häpeän vallassa eläville lapsille vaurioillisimmat seuraamukset ovat sellaisia, jossa kurinpito on vihaista ja eristävää, jolloin lapsi jätetään yksin, esim. huoneeseensa määräämällä, kasvattamaan häpeää. (Mt., 245-246.)

Terapeuttinen arki rakentuu muun muassa perusturvasta, ennakoitavista selkeistä rutiineista, vuorovaikutussuhteista, hoivasta sekä tapahtumista ja tunteista puhumisesta. Terapeuttisessa arjessa lapsi kohdataan PACE-asetteella. Kun hoidettavana on lapsi, jolla on poikkeavat varhaiset vuorovaikutuskokemukset ja kiintymyssuhteen häiriöt sekä traumaattisia kokemuksia, tiedetään, ettei tavallinen hyvä vanhemmuus riitä enää kaikkia kehityksellisiä vaurioita korjaamaan. Usein edelleenkin ajatellaan, että terapia on ainoa keino niitä korjaamaan. Kehityksen ja kasvatuksen erikoispsykologi ja DDP-terapeutti Pirjo Tuovila muistuttaa, että nimenomaan arjen vuorovaikutussuhteet täytyy saada terapeuttisiksi tai hoidollisiksi. Tämä ei siis sulje ulkopuolelle lapsen muita hoitotahoja ja niiden tärkeyttä. Arjen terapeuttisiin ja hoidollisiin vuorovaikutussuhteisiin kuuluvat riittävän vahvat, lapsen tuhoavuutta kestävät rakenteet sekä syvä, emotionaalinen tunne- ja riippuvuussuhde. Kasvattajan keskeisin päämäärä on saada lapsi kokemaan itsensä merkitykselliseksi ja rakastetuksi. (Tuovila 2008, 54-55.)

8 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kerätä tietoa siitä, millaista tukea sijoitetun lapsen vanhemmat tarvitsevat sijaishuoltopaikalta lapsen sijoituksen ai-

kana ja miten sijaishuoltopaikka on pystynyt tarpeisiin vastaamaan. Kohderyhmänä oli yksikköön sijoitettujen lasten vanhemmat. Yksikössä ei ole aiemmin kartoitettu vanhempien tuen tarpeita ja saadun tuen riittävyyttä. Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena, eli laadullisena tutkimuksena. Aineisto kerättiin teemahaastattelun keinoin ja se analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia ovat vanhempien tuen tarpeet sijoitusprosessin aikana?
2. Miten vanhempia tuetaan sijoitusprosessin alussa?
3. Miten riittävinä vanhemmat kokevat saadun tuen?
4. Miten osallisuus on toteutunut sijaishuollossa vanhempien kokemana?

Tavoitteena on tutkimustulosten perusteella kehittää vanhempien kanssa tehtävää työtä tarvelähtöisemmäksi, minkä myötä myös yksikössä tehtävää työtä laadukkaammaksi ja vaikuttavammaksi. Muun muassa Pitkäsen tutkimus (2011) osoittaa, että lastensuojelun ammattikäytännöissä on kehitettävää vanhempien tukemisessa lapsen sijoituksen aikana. On myös hyvä muistaa, että lastensuojelun ammattilaisilla on lain edellyttämä vastuu suunnitelmallisesta työskentelystä vanhempien kanssa lapsen sijoituksen aikana.

9 TUTKIMUSMENETELMÄ JA PROSESSIN KULKU

9.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Alusta asti oli selvää, että tutkimus toteutetaan haastatteluilla. Koin sen olevan paras keino päästä mahdollisimman lähelle tutkimuksen kohteena olevien vanhempien kokemusmaailmaa. Tästä syystä tutkimusmenetelmäksi luonnollisesti valikoitui kvalitatiivinen tutkimus. Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen menetelmät selvittävät syitä mielipiteisiin ja asioiden taustoihin ja niillä pyritään kuvaamaan ja ymmärtämään jotain ilmiötä tai toimintaa. Lähtökohtana onkin todellisen elämän kuvaaminen ajatuksena, että todellisuus on moninaista. (Hirsjärvi ym. 2009, 161; Tuomi & Sarajärvi 2009, 85.)

Laadullisessa tutkimusmenetelmässä on enemmänkin pyrkimyksenä löytää tai paljastaa tosiasioita kuin todentaa olemassa olevia väittämiä. Sillä ei pyritä ti-

lastollisiin yleistyksiin (Hirsjärvi ym. 2009, 161.) Vanhemmilla on omat kokemuksensa ja mielipiteensä sijoituksen aikaisesta tuesta. Laadullisessa tutkimuksessa näitä kokemuksia käsitellään ainutlaatuisina, jolloin tulokseksi voidaan saada vain tähän aikaan ja paikkaan rajoittuvia ehdollisia selityksiä. Tulokset eivät siis ole yleispäteviä. (Hirsjärvi ym. 2009, 161-164.)

Laadulliselle tutkimukselle tyypillistä on, että aineisto kerätään luonnollisissa, todellisissa tilanteissa ja käytetään sellaisia menetelmiä, joissa tutkittavan näkökulmat ja ”ääni” pääsevät esille. Tällaisia ovat esimerkiksi haastattelut, havainnointi ja eläytymismenetelmät. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 164.) Laadullisessa tutkimuksessa on periaatteessa tärkeää, että tiedonkeruun kohteena olevat henkilöt tietävät tutkittavasta asiasta tai ilmiöstä suhteellisen paljon tai heillä on kokemusta siitä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85).

Laadullinen tutkimus ei voi olla täysin teoriatonta, vaikkakin se pyrkii löytämään tai paljastamaan tutkittavien näkökulmia, jotka ovat tähän aikaan ja paikkaan rajoittuvia. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen teoriasta voidaan käyttää nimitystä viitekehys, joka muodostuu kahdesta osasta: teoriasta siitä, mitä tutkittavasta asiasta jo tiedetään sekä tutkimusta ohjaavasta metodologiasta. Olen avannut tämän opinnäytetyön viitekehysten luvussa 2.1. Teoriapitoisuudella tarkoitetaan sitä, että millainen yksilön käsitys ilmiöstä on ja millaisia välineitä tutkimuksessa käytetään, vaikuttaa myös tutkimuksen tuloksiin. Toisin sanoen ei siis ole olemassa täysin puhdasta objektiivista tietoa, sillä tutkija päättää tutkimusasetelmasta oman ymmärryksensä varassa. Siispä tuo tieto on siinä mielessä subjektiivista, vaikkakin tutkijan on pyrittävä aina heijastamaan tutkimuksessaan tutkittavan maailmaa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 18-20.)

9.2 Teemahaastattelu

Opinnäytetyön aineiston keräsin teemahaastattelun keinoin. Teemahaastattelussa aihepiirit ovat tiedossa. Se on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jossa teemat ja/tai kysymykset on määrätty ennalta, mutta haastateltava voi vastata niihin omin sanoin, sillä ne eivät ole sidottu vastausvaihtoehtoihin.

Teemahaastattelussa tutkittavien kokemukset ja tulkinnat asioista ovat keskeisiä ja näin tutkittavien ääni pääsee kuuluviin. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 47-48; Hirsjärvi ym. 2009, 208.)

Haastatteluja edelsi teemahaastattelurungon (liite 1) teko sekä haastattelulupa-anomusten (liite 2) kerääminen haastateltavilta. Teemat keskittyivät tutkittavaan ilmiöön eli vanhempien kokemuksiin tuen tarpeista, saadusta tuesta ja sen riittävydestä sekä osallisuudesta lapsen sijaishuollon aikana sijaishuollon yksikössä. Haastattelurunko sisälsi neljä teemaa: vanhemman ja lapsen välisen suhteen tukeminen sijaishuollossa, sijaishuolto osana lapsen ja vanhemman elämää, vanhemman vastaanottaman tuen riittävyys sekä vanhempien osallisuus sijaishuollossa. Pääteemojen lisäksi haastattelurungossa oli alateemoja ja tukikysymyksiä.

Teemojen käsitteistö perustuu aikaisempiin tutkimuksiin ja muuhun aiheeseen liittyvään teoriaan, jota tässä opinnäytetyössä on jo aiemmin avattu luvuissa 3-6. Haastattelu etenee ennalta määriteltujen teema-alueiden mukaan, jotka ohjaavat keskustelua, mutta antavat tilaa haastateltavan omille ajatuksille ja näkemyksille hänen kokemuksistaan ja elämäntilanteestaan katsottuna. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 66-67.)

Ihmisten kokemuksia tutkittaessa on syytä muistaa, että todellisuus on subjektiivinen ja moninainen, ja todellisuutta on olemassa yhtä monta kuin on henkilöitäkin (Hirsjärvi & Hurme 2008, 22). Toisin sanoen yhdelle vanhemmalle lapsen sijoitus voi merkitä toista kuin toiselle. Esimerkiksi kaikki se, miten sijoitusprosessi on sujunut ja kuinka vanhemmat ovat tulleet kohdatuksi ennen sijoitusta ja sijoituksen aikana vaikuttavat siihen, miten vanhemmat oman tilanteensa ja tuen tarpeensa kokevat.

Myös minulta tutkijana vaadittiin aiheen herkkyyden ja yksityisyyden vuoksi erityistä herkkyyttä ja tutkittavien kunnioittamista läpi koko opinnäytetyöprosessin. Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on aina traumaattinen kokemus vanhemmille, oli se sitten toivottua tai ei. Myös oma roolini työntekijänä oli osattava erottaa tutkijan roolista ja tietyllä tavalla saada tämä aspekti myös näkyväksi haastateltaville. Täysin mahdollista tai totaalisen tarkoituksenmukaista erottelu ei välttämättä ollut, sillä koin, että haastattelutilanteissa yhteys

ja luottamus minun ja haastateltavien välillä oli pääosin jo olemassa. Toki tämä on voinut myös vaikuttaa muun muassa haastateltavien avoimuuteen heikentävästi.

Haastatteluja oli yhteensä viisi. Ne toteutettiin yksilöhaastatteluina marras- ja joulukuun aikana vuonna 2018. Haastateltaviksi valikoitui neljä yksikköömme sijoitetun lapsen äitiä ja yksi lapsen huollosta vastaava isoäiti. Neljän haastateltavan lapset olivat huostaanotettuja ja yhden lapsi oli sijoitettu avohuollon tukitoimena. Sijoitusten kestot vaihtelivat muutamasta kuukaudesta viiteen vuoteen. Jo muutaman henkilön haastatteluilla voidaan saada merkittävää tietoa, sillä laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin (Hirsjärvi & Hurme 2008, 59). Tavoitteena on kuitenkin saavuttaa aineistosaturaatio eli kylläntyminen; aineisto alkaa toistaa itseään, ja näin riittää tuomaan esiin sen teoreettisen peruskuvion, joka on mahdollista tutkimuskohteesta löytää (Tuomi & Sarajärvi 2009, 89).

Kaksi haastattelua toteutui haastateltavien toiveesta lastensuojeluyksikön tiloissa ja kolme haastateltavien kotona. Haastattelut nauhoitettiin oppilaitokselta lainatulla nauhurilla. Haastattelut herättivät paljon keskustelua ja kestivät puolestatoista tunnista kahteen tuntiin. Myös muulle kuin pelkästään haastatteluun liittyvälle keskustelulle oli tilaa ja tämä oli monen kohdalla selkeästi tarpeellista. Muun kuin haastattelun kannalta oleellisen tiedon jätin analyysin ulkopuolelle.

Suostumus haastatteluun tulee aina perustua vapaaehtoisuuteen (Hirsjärvi & Hurme 2008, 84-85). Haastateltavat antoivat suostumuksensa kirjallisena haastattelulupa-anomuksen myötä. Haastateltavien kiinnostusta haastatteluihin tiedusteltiin ensin toimeksiantajan esimiehen taholta. Olin sen jälkeen itse yhteydessä haastateltaviin joko puhelimitse tai sähköpostitse. Kerroin haastattelusta, tutkittavasta asiasta sekä siitä, mihin tutkimuksen avulla pyritään, ja vastasin esiin nousseisiin kysymyksiin. Sovimme haastatteluajankohdat ja mainitsin, että haastattelun saa aina perua tai keskeyttää, jos siltä tuntuu. Tärkeää oli tuoda haastateltaville tiedoksi, että haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja osallistuminen tai osallistumatta jättäminen ei vaikuta lapsen sijoitukseen ja yhteistyöhön millään tavalla.

Ennen haastattelua haastateltavien kanssa käytiin läpi haastattelurunko sekä varmistettiin suostumus haastatteluun lupa-anomusta käyttäen. Tässä oli vielä tilaa kaikenlaisille kysymyksille haastatteluun liittyen. Haastateltaville kerroin, että aineistoa käsittelee ainoastaan allekirjoittanut, se käsitellään anonyymisti ja hävitetään opinnäytetyön valmistuttua. Haastateltavia informoitiin, missä opinnäytetyö on nähtävissä sen valmistuttua.

9.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Haastatteluaineiston analysoin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä monen vaiheen jälkeen tammi- ja helmikuun aikana 2021. Litteroin haastattelut kuitenkin jo heti niiden valmistuttua joulukuussa 2018. Teemahaastattelun aineisto on yleensä runsas. Juuri tämä runsaus ja aineistolle tyypillinen elämänläheisyys tekee sen analysoinnin mielenkiintoiseksi, mutta samalla ongelmalliseksi ja työlääksi. Siihen tulisikin varata hyvin aikaa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 135.)

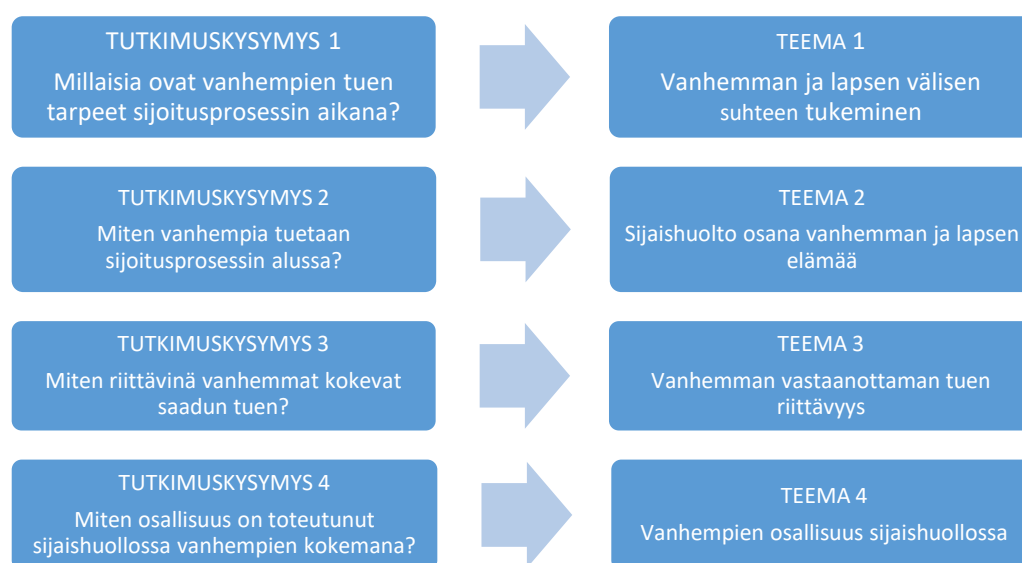
Aineistolähtöisessä analyysissä aiemmilla tiedoilla tai teorioilla ei tulisi olla mitään tekemistä lopputuloksen kanssa, koska analyysin oletetaan olevan aineistolähtöistä, joten tutkimusaineisto itsessään luo tutkittavasta ilmiöstä teoreettisen kokonaisuuden. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 136; Tuomi & Sarajärvi 2009, 95.) Analysoinnilla luodaan sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108).

Aineisto litteroitiin, eli kirjoitettiin auki sekä pelkistettiin, eli siitä poistettiin tutkimuksen kannalta epäolennainen. Litteroitua aineistoa kertyi 39 sivua. Pelkistämistä ohjaa tutkimusongelma. Pelkistäminen voidaan toteuttaa muun muassa koodauksen keinoin. Tällöin aineistosta nostetaan esiin tutkimuskysymyksiä kuvaavia ilmaisuja. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123.) Koodauksen jälkeen luokitelin ja yhdistelin samankaltaisuuksia kuvaavat käsitteet. Näin aineistosta saadaan luokitteluyksiköt, joita voivat esimerkiksi olla tutkittavan ilmiön ominaisuus tai piirre. Näin aineisto myös tiivistyy, sillä yksittäisistä tekijöistä siirrytään yleisimpiin käsitteisiin. Käsitteellistämisen tutkimusaineisto suhteutetaan teoreettisiin käsitteisiin, jotka kuvataan tuloksissa. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä oleellista tutkijalle analyysin kaikissa vaiheissa on pyrkiä ym-

märtämään tutkittavia heidän näkökulmastaan ja myös johtopäätöksiä tehdessä juuri tämä näkökulma tutkijan on tärkeä muistaa. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 108-113.)

10 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä luvussa esittelen teemahaastattelujen tulokset tutkimuskysymyksiin peilaten. Tutkimuskysymyksiin haettiin vastauksia haastattelussa ennalta määriteltyjen teemojen avulla. Kuvio 2 jäsentää tutkimuskysymysten ja haastattelun teemojen yhteyttä toisiinsa.

Kuvio 2. Tutkimuskysymykset ja haastattelun teemat.

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, ”Millaisia ovat vanhempien tuen tarpeet sijoitusprosessin aikana?” haettiin vastauksia haastattelurungon ensimmäisen teeman, **vanhemman ja lapsen välisen suhteen tukeminen**, avulla. Toiseen tutkimuskysymykseen, ”Miten vanhempia tuetaan sijoitusprosessin alussa?” vastaukset saatiin toisen teeman, **sijaishuolto osana vanhemman ja lapsen elämää**, avulla. Kolmanteen tutkimuskysymykseen, ”Miten riittävinä vanhemmat kokevat saadun tuen?”, saatiin vastaukset kolmannen teeman, **vanhemman vastaanottaman tuen riittävyys**, avulla. Viimeiseen tutkimuskysymykseen, ”Miten osallisuus on toteutunut sijaishuollossa vanhempien kokemana?”, vastaukset saatiin neljännen teeman, **vanhempien osallisuus sijaishuollossa**, avulla.

Tuloksia vertailen kahteen aikaisempaan tutkimukseen, joissa käsitellään samankaltaisia aihepiirejä kuin tässä opinnäytetyössä: Miia Pitkäsen (2011) käytäntötutkimukseen vanhempien tukemisesta lapsen huostaanoton aikana sekä Maija Kiljanderin Pro Gradu-tutkielmaan (2016) vanhempien osallisuudesta lapsen sijaishuollon aikana.

10.1 Millaisia ovat vanhempien tuen tarpeet sijoitusprosessin aikana?

Haastattelujen perusteella vanhemmat kokivat tuen tarvetta erityisesti vanhemmuuden tukemiseen eivätkä niinkään vanhemman ja lapsen välisen tunnesuhteen tukemiseen niin kuin olin teemahaastattelurunkoa tehdessä ajatellut. Vanhemmat kokivat suhteen lapseen pysyneen yhtä vahvana kuin ennen tai vahvistuneen sijoituksen myötä, eikä tähän koettu niinkään tukea tarvittavan. Vanhempien tuen tarpeissa korostui tarve kasvatuskumppanuuteen. Ammattihenkilöstöön haluttiin tukeutua konkreettisten neuvojen ja keinojen saamiseksi erityisesti kasvatukseen liittyvissä haasteissa. Vanhemmat kokivat lähes poikkeuksetta tarvitsevansa tukea siihen, miten lapsen kanssa tulisi toimia, että lapsen tilanne helpottuisi.

Vanhemmat näkivät sijoituksen edetessä lapsen tilanteen usein helpottuvan ja edistystä tapahtuvan. Vanhemmat kokivat tarvitsevan tietoa ja keinoja juuri siihen, miten itse voisivat parhaiten lapsen tilanteeseen myötävaikuttaa. Vastauksissa korostui vanhempien oma halu kasvuun ja muutokseen vanhemmuudessaan. Sijoituksen aikana vanhemman on mahdollista oppia olemaan uudelleen vanhempi lapselleen ja vahvistaa vanhemmuutta niillä tiedoilla ja taidoilla, joita sijaishuoltopaikan työntekijät pystyvät tuellaan vanhemmalle antamaan (Kiljander 2016, 69).

-- et kun lapsi saa sellaisii raivareita, et miten ois viisainta kotona ne tilanteet selvittää, ku keväällä se meni siihen et ku oltii vanhemmat tosi väsyneitä, et miä lähin mukaan siihen riitaan -- et munkin pitää tän prosessin mukana kasvaa itekin, sillee, et miä oon äiti enkä saa lähtä tollaseen hölmöilyyn ite mukaan.

Käytäs läpi vaikka kerran kolmes kuukaudes aikuisten kesken, miten on menny, et jos on ollut joku tilanne, niin käytäs läpi, et miten se on menny, et mitä siin pitäis sanoo ja mitä ei pitäis sanoo.

-- et ehkä se mitä myö ollaan eniten tarvittu, on se käytännön tieto. Et oon kysyny neuvo, et jos mennää kotilomille, et miten mun tulee toimia, jos tulee tällänen ja tällänen tilanne, et miä teen sit niinku oikein.

Kasvatuskumppanuus tarpeena vanhemmuuden tukemisessa nousee haastatteluissa esille myös arjen tasolla. Muun muassa yhtenäiset säännöt, rutiinit ja muut toiminnan rakenteet on koettu tarpeellisiksi vanhemmuuden tukemisessä.

-- kun täällä on niin tarkat rajat ja säännöt, et kotilomilla lapsi on huolehtinu itse niistä ja ottanu vastuuta. -- et kun lapsella oli kodin säännöt ihan hakoteillä eikä kiinnostanut niitä noudattaa, et on lähetty ihan niistä tätä arkee ihan uudestaan rakentaa.

-- et sit jos on joku kauheen tarkka niinku siel tällänen linja (SK: DDP) et ehkä ois pitän vanhempii infota, et vaik joku paperiläpyskä, et tätä se nyt meinaa, ja jos kuitenkin ois hyvä, et ois sellain suht yhtenäinen se linjaus.

Myös yhteisiä tapahtumia toivottiin. Toiveissa oli viettää aikaa lapsen, sijaishuoltopaikan ohjaajien ja vanhempien kesken yhteisen tapahtuman tiimoilta. Tämä on koettu tärkeänä ja tarpeellisena sekä yhdessäolon että vertaistuen näkökulmasta. Yhteiset tapahtumat lisäävät muun muassa mahdollisuutta sijaishuoltopaikan toiminnan näkemiseen mukavan yhdessä olemisen ja tekemisen merkeissä (Kiljander 2016, 69).

Ja sit just toivoisin sitä, et ois joku yhteistapahtuma, siis ku lapsi aina puhuu noist teidän retkistä. Et ois joku semmonen tapahtuma, mihin vanhemmatki tulis, joku makkaranpaisto retki tai ku oli nää jouluruokailut. Et näkis sit useampaa hoitajaa ja vähän sit vertaistukee, vaikkei niissä nyt niin syvällisii keskusteltukaan, mut sillee niinku kiva nähä muitakin samas tilanteessa olevii.

10.2 Miten vanhempia tuetaan sijoitusprosessin alussa?

10.2.1 Henkinen tukeminen

Haastatteluissa nousi esille kaksi tärkeää tuen muotoa sijoituksen alussa. Sijoituksen alussa tärkeää on vanhemman henkinen tukeminen. Henkinen tukeminen rakentuu haastatteluaineiston perusteella tunteiden läpikäymisestä, empatiasta, vuorovaikutuksesta, luottamuksellisesta suhteesta sekä hyvästä ilmapiiristä. Se on myös myötäelämistä sekä vanhemman kunnioittamista ja arvostamista.

et otettii myös huomioo ne omat tunteet ja kysyttii, miten vanhempi jaksaa ja voi - -

-- siin oli varmaa ne itsesyytökset, et miks luovutin ja löin hanskat tiskii, mut kyl se sit helpotti, ku mä tiesin, et ku mä tuun tänne, mä en jää yksin. Kyl mä koin, et kaikil tavoil tulin huomioiduks ja kuulluks ja kyl se niinku helpotti.

-- ja sit kun omalapsi on täällä kuitenkin toisten hoidossa ja kasvatuksessa, niin oon saanu sellasta empatiaa ja myötätuntoo kyllä.

Suuri osa vanhemmista koki tärkeäksi, että jo tutustumiskäynnistä alkaen käytiin läpi sijoituksen aiheuttamia tunteita. Kasvatuskäytänteiden, sääntöjen ja sijoitusprosessin läpikäyntiä ei niinkään koettu tarpeelliseksi heti tutustumiskäynnillä tai muuten yksikköön ensikertaa tultaessa, vaan myöhemmin sijoituksen edetessä. Sijoituspaikan konkreettinen näkeminen ja tutustuminen ohjaajiin sekä mahdollisuus keskustella omasta tilanteesta oli vanhemmille tärkeää. Alkuvaiheessa vanhemmille tärkeää oli tulla kuulluksi ja huomioiduksi omine tunteineen, toiveineen ja sen hetkisine tarpeineen. Lapsen sijoitukseen liittyvät tunteet ja prosessit ovat usein niin isoja, että lastensuojelun palvelujärjestelmän olisi kyettävä vastaamaan näihin vanhemman emotionaalisiin tarpeisiin sijoituksen hetkellä (Pitkänen 2011, 72).

--et kuhan sai sen lapsen sinne... nii niit (SK: kasvatuskäytänteet, säännöt, sijoitusprosessin läpikäynti) käyttii sit jatkossa enemmän sit sen jälkee lisää, ku eihän kaikkee siin ensi-istumalta pysty.

Ja sit kuunneltii tosi hyvin myös ne omat toiveet, et ku lopus luki, et iltapala klo 20.00, ni toivoin, et iltapala jo 19 aikana niinku meil oli ollu, et se oli kyl minust ihanaa, et otettii huomioo.

Kaikki haastateltavat eivät myöskään kokeneet tarvetta sijoituksen aiheuttamien tunteiden läpikäyntiin yksikön ohjaajien kanssa. Toiset kokivat mieluiten keskustelemaan tunteista oman puolison tai muiden läheisten kanssa.

Mut ehkä itekii on sellain, et myö sillee miehenkaa niin paljon kotona pohditaan ja pähkäillää, et ei oo ehkä tullu niin valtavaa tunnetta, et tarvis täällä. Ja tiedän kyllä, et sit jos tartteis, nii pystyis soittaa tänne tai tulla juttelemaan.

Kai siinä jotain on käyty läpi. Must tuntuu, että eniten oon saanu tukea mun ystäväpiirissä. -- Mut nyt tietysti täytyy mennä itseensä.. et jos et halua, niin eihän se toinen tule siihen.

Vuorovaikutus on tärkeä osa henkistä tukemista. Vanhempien aito kuuntelu ja arvostava kohtelu rakensivat luottamusta sijaishuoltopaikan ja vanhemman välille ja loi näin hyvää pohjaa myös yhteistyölle.

Et just koin, et on niinku arvostettu tai, koska välillä ku mä tuun, ni sit tuolt keittiöst kuuluu, tuutko kahville ja sit mä tiiän, et ihanaa, nyt mult kysytää, et mitä mulle kuuluu ja et miten menee.

Sen mä muistan, että hienosti otettiin vastaan. Me istuttiin siinä keittiön pöydän ääressä ja siinä oli se tunnemylläkkä aikamoinen. En ainakaan oo kokenut minkäänlaista väheksyntää. Tuli semmonen tunne, ettei hätää.

--et mä tuun tänne ensin tuntii aikaisemmin, ku tuun tapaa lasta, ja sit me juteltii niit asioita ja niinku se oli tavallaan minust ihanaa, et hei mulle on oma aika.

Sijaishuoltoyksikössä vallitseva avoin hyvä ilmapiiri on lisännyt myönteistä yhdessäolon tunnetta, mikä puolestaan on madaltanut kynnyistä vierailta lapsen luona ja tavata työntekijöitä.

Siel toisessa paikassa oli sellainen tunne, et ne on vaan töissä. Täällä on vähän erilainen.. ei vähän vaan aika paljon erilainen.

-- mut sielt huoku sellanen hyvä fiilis -- tuntuu luontevalle mennä kahville ja istuu sohvalle, et ei tunnu, et pitäis pidättää hengitystä. Eikä tunnu et täl paikal ois jotain salattavaa, et sillee kiva. Et tuntu ihan hyvälle jättää lapsi sinne.

-- et tuli sellain lämminhenkisyys vastaan. Et kyl mä niinku koen, et mä voin tulla tänne niinku omana ittenäni, vaikka yövuoron jälkee tukka sekasin.

10.2.2 Vanhemman ja lapsen välisen suhteen tukeminen

Vanhemman ja lapsen välisen suhteen tukeminen nousi aineistosta toiseksi merkittäväksi asiaksi sijoituksen alkuvaiheessa. Tässä tärkeää oli vanhemman ja lapsen tapaamisten sekä vanhemmuuden huomioiminen. Vanhemmille oli tärkeää saada varmuus siitä, että suhde lapseen ei katkea sijoituksen myötä ja että yhteydenpitoa ja tapaamisia vanhemman ja lapsen välillä tuetaan sijaishuoltopaikassa. Yhteyden säilymisen tärkeys on merkityksellistä myös vanhemman motivoitumisella yhteiseen työskentelyyn (Pitkänen 2011, 71).

Joo ehkä se oli niin, et äitinä siinä kiinnosti, et saahan täällä äiti ja lapsi pitää yhteyttä, et saa niitä kotilomia suunnitella sit yhdessä ja niihin sai ihan selkeet vastaukset siin hetkellä.

-- ja minuu kiinnosti tietyst paljon nää, miten lomat sujuu ja kuka niist päättää ja milloin saa hakee.

Myös vanhempien näkemysten ja toiveiden huomiointi vanhemmuuden toteuttamisen näkökulmasta koettiin tärkeäksi sijoituksen alusta asti. Vanhemmille

oli tärkeää, että vanhemmuus tuli huomioiduksi lapsen kasvatusta ja hoitoa suunniteltaessa.

Siis mun mielestä otettii tosi hyvin (toiveet huomioon) mitä mä ehkä olin vähä yllättyny, ku mul oli ehkä vähän se pelko, et nyt ku mä oon tän pää-töksen tehny, ni mua ei ehkä kuunnella... et tuli ehkä se pelko, et siihen loppu mun vanhemmuus. Et minust on sillee ihanaa, et se vanhemmuus ei, et sitä ei niinku lytätty.

10.3 Miten riittävinä vanhemmat kokevat saadun tuen?

Riittämättömintä tuen saaminen haastatteluaineiston perusteella oli vanhemmuuden tukemisessa, erityisesti kasvatuksellisen tuen saamisessa. Vanhemmat kokivat tarvitsevansa konkreettisia neuvoja ja keinoja lapsen kanssa toimimiseen ja tätä tukea ei riittävästi yksikössä ole onnistuttu antamaan. Vanhemmat kokivat edistystä ja lapsen tilanteen helpottamista, mutta keinot, jotka tähän vaikuttivat, jäivät pääsääntöisesti näkymättömiksi.

-- et tällasii konkreettisii neuvoi niinku. Et sitä miä oon niinku kaivannu, et muukin, että se keskustellaan vaan, et se on ehkä mun tunteita joskus vähän kohauttanut.

Jatkossa haluan vielä enemmän tukea just siihen vanhemmuuteen, et miten toimia vanhempänä niissä tietyissä tilanteissa, et niitä konkreettisia keinoja ja neuvoja.

Myös DDP-terapian menetelmiin pohjautuva yksikön kasvatuksellinen perusta on jäänyt vanhemmille liian tuntemattomaksi. Näin ollen se ei ole osaltaan mahdollistanut vanhemmuuden tukemista, koska sitä ei ole saatu välitettyä osaksi vanhemmuuden muutosprosessia. Tämä on vaikuttanut myös vanhemman luottamukseen kasvatuksellisten keinojen vaikuttavuudesta. Vanhemmille ei siis ole tarpeeksi välittynyt, millaista työskentely yksikössä lapsen kanssa on.

Et nää ddp ei ollu ihan niinku mun juttu, enkä mä sillee kokenu, et myö saataisi ite tietoo siitä. -- Ehkä teidän pitäis tehdä semmonen ”tervetuloa vanhemmat ddp-ilta” ja sen lisäksi joku lehdykkä.

Vanhemman ja lapsen tapaamisiin saatu tuki on koettu pääsääntöisesti riittävä. Tukea on tarvittu ja sitä on saatu oikea-aikaisesti niin yksikössä kuin lapsen ollessa kotilomilla. Erityisesti silloin, jos vanhempi tarvitsee apua lapsen käyttäytymisen hallitsemiseksi, on työntekijä tärkeä tuki vanhemmalle tapaamisissa (Kiljander 2016, 68). Aineiston perusteella lasta on saatu tavata pääsääntöisesti riittävästi ja lapsen ja vanhempien tapaamisia pidetään yksikössä vanhempien kokemuksen mukaan tärkeinä. Vanhempien voimavarat on myös huomioitu tapaamisissa.

Mun mielestä täällä on tuettu kivasti sitä vanhempien jaksamista lomien suhteen ja tuetaan myös sitä toista puolta, että voi rohkeesti sanoa, jos nyt ei oo voimavaroja ottaa lasta kotilomille.

Ohjaajat ehdottaa iteki, että jos haluut, ni me voidaan tulla mukaan ja keskustellaan yhdessä.

-- ja sithän mä soitin ja silloin ohjaajat tuli siihen meille tunniks, et toinen ohjaaja pelas palloa ja sano, et hän vähä juttelee lapsenkaa... ja sithän lapsi rauhottuki -- mä saan aina sen tuen, jos mä koen, et mä tarvin, et just esim. nää hankalat tilanteet mitä on ja mua kuunnellaan aina.

Haastatteluaineistosta nousi esille, että vaikka tukea saadaan pääasiassa riittävästi, se on myös ohjaaja- ja tilannekohtaista. Yksikössä lapsen asioista ja vanhemman kanssa tehtävästä työskentelystä vastaa hyvin vahvasti lapsen omaohjaaja. Jos omaohjaaja on poissa pidempiä jaksoja (loma, äitiysloma, opintovapaa yms.) tai muusta syystä yhteys vanhempaan on jäänyt vähäisemmäksi, esimerkiksi vanhemman vierailun aikana muiden yksikössä vaikuttavien tilanteiden vuoksi, vaikuttaa se vanhemman kokemuksiin tuen riittäväyydestä. Vanhemman kokemukset nähdyksi ja kuulluksi tulemisessa linkittyvät vahvasti siihen, että sijaishuoltopaikan työntekijöillä on aikaa ja todellista kiinnostusta vanhemman elämäntilanteeseen ja työskentelyyn vanhemman kanssa (Kiljander 2016, 67).

Et jos ohjaajalla olis enemmän aikaa siinä käydä läpi, että miten on mennyt. Et ois voinu vähän enemmän yhdessä ohjaajan kanssa käydä keskustelua.

-- ku tuntuu just et se tiedottaminen on jääny tosi paljon vähemmälle -- et asiat ovat rempaallaa ku omaohjaajaa ei ole siellä.

-- en tiedä, minkälainen kausi meil niinku on menossa, koulun suhteen ja muun. Et tietyst nyt toivoisin enemmän -- Et nyt on ehkä ollu ekaa kertaa sellain tunne, et ei tiä miten meil menee.

Henkistä tukea on yksikössä koettu pääasiassa saatavan tarpeeksi. Toiset vanhemmat käyvät sijoituksesta aiheutuneita tunteita mieluummin läpi läheistensä tai esim. perhetyöntekijöiden tai terveydenhuollon ammattilaisen kuin sijaishuoltopaikan ohjaajien kanssa. Pelkkä tieto siitä, että sijaishuoltopaikkaan voi aina soittaa ja jutella mistä tahansa mieltä askarruttavasta asiasta, oli toisille riittävää alkuvaiheessa. Kaikille haastateltaville oli kuitenkin erittäin tärkeää tulla nähdyksi ja kuulluksi tarpeineen ja kokemuksineen lapsen sijaishuoltopaikassa. Myös Pitkäsen tutkimus (2011, 68) osoittaa, että vanhempien kanssa työskennellessä on tärkeää tiedostaa kriisin ja kriisityön merkitys lapsen sijoituksen koittaessa, ja että sijaishuoltopaikassa käydään läpi aktiivisesti muutosvaihetta vanhemman kanssa ja ohjataan vanhempi tarvittaessa terveydenhuollon tai psykiatrian avun piiriin.

10.4 Miten osallisuus on toteutunut sijaishuollossa vanhempien kokemanä?

Vanhemman osallisuuden kokemukseen lapsen sijaishuollon aikana vaikuttaa moni asia. Haastatteluaineistosta esille nousi tärkeimpänä kuulluksi tuleminen ja kasvatuskumppanuus, tiedonsaanti lasta koskevissa asioissa sekä yhteistyö.

10.4.1 Kuulluksi tuleminen ja kasvatuskumppanuus vanhemmuutta tukemassa

Vanhemmille oli tärkeää saada osallistua lasta koskevaan päätöksentekoon ja kokea mahdollisuutta vaikuttaa lapsen arjen asioihin. Kuulluksi tuleminen ja toiveiden huomiointi mahdollistavat luottamuksen rakentumista vanhempien ja yksikön henkilökunnan välille. Vanhemmat tuntevat lapsensa parhaiten ja tietävät heidät tarpeensa. Kun nämä on kuultu ja huomioitu lapsen kasvatusta ja hoitoa suunniteltaessa, lisää se luottamuksen rakentumista sekä kokemusta vanhemmuuden toteuttamisesta. Luottamuksellisessa suhteessa vanhempi voi kokea hyväksyntää, yhteenkuuluvuutta sekä tukea antavaa toimintaa ja vanhempi voi luottaa työntekijään silloinkin, kun asioista ollaan eri mieltä (Kiljander 2016, 72-73).

No esim. ku ohjaaja soittaa aina, vaikka miä oon sanonu, että nyt.. mulla tulee ne tunteet, ja miä sanon, että miä en halua nyt nähä tota tyttöö, nii ohjaaja soittaa ja sanoo, että (SK: äidin nimi poistettu) sun on pakko. Ja se on hyvä ja tärkeetä. Et joka tapauksessa keskiviikkona tulee se soitto ja kysytään, että onko muuttanut mieltä.

Vaikka vanhemmat kokevat olevansa enemmän etävanhempia sijoituksen aikana kuin ennen sijoitusta, vanhemmuuden on koettu silti kulkevan rinnalla eikä sen ole koettu katkenneen tai heikentyneen sijoituksen myötä. Pitkäsen (2011, 88) mukaan rinnakkainen vanhemmuus sijaishuoltopaikan kanssa ei vaikuta vanhemman ja lapsen suhteeseen heikentävästi. Tämä suhde on sijaishuollon aikanaakin yksityistä, johon ei ulkopuolelta pystytä juurikaan vaikuttamaan.

Tällä hetkellä olen kuitenkin vähän taustavaikuttajana, kun lapsi on pääsääntöisesti sijaishuoltopaikassa. Mut just se, että ne mielipiteet ja omat tunteukset saa sanoa, niin silloin niinku kokee, et on sit mukana siinä. Ja kun nähdään lasta tosi paljon, niin kokee et se vanhemmuus pysyy mukana.

No se mitä pystyy vaikuttaa sillee, et tietenkii. Et onhan se vähän erilaista, et en mä niinku laita viestii, et tee läksyt, mee iltapesuille, et sillee ei oo

langat mun käsissä. Mut sit kotilomil on tietyt kotityöt, siivoo omii jälkii ja käyttää koira pissalla, et katotaa leffoja, käydään kaupassa --

On ihanasti kuultu ja kysytty. Mun vanhemmuus ei loppunu ja mä saan olla se äiti, vaikka onkin täällä ja mä tuun joka paikkaan mukaan esim. palvelureihin. Et sitä mä eniten pelkäsin, et ku se huostaanotto tuli, et mul ei oo mitää päätäntävaltaa ja sit mä yllätyin positiivisesti, et mult edelleen kysytään kaikki, et en koe, että mua on sysätty, ja monesti kuulen sitä, että oon täs tärke. En koe, et jään pimentoon mistään.

Vanhemmat ovat sijoituksen aikana kokeneet vanhemmuuden joko pysyneen ennallaan tai vahvistuneen. Vanhemmuuden vahvistumiseen on vaikuttanut yleisimmin mm. omien voimavarojen lisääntyminen sijoituksen myötä, tilanteiden helpottuminen sekä lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen parantuminen. Kukaan haastatelluista ei kokenut vanhemmuuden heikentyneen lapsen siirryttyä sijaishuoltoon. Vanhemmat kokivat edelleen olevansa lapsen elämässä tärkeitä ja toteuttavansa tärkeää tehtävää vanhempana.

-- Mul on tullu niin eri käsitys lastensuojelustakin, et tuntuu et tää on niinku tuki ja turva, et ne on vahvistanu sitä vanhemmuutta ja tällä hetkellä koen, et mä olen tasapainosempi ku pitkää aikaa.

Se on vahvistunut. Miä osaan puhua rauhallisemmin ja kuunnella.

Kyl se jollain tapaa on vahvistunu. Et muutoksii on täälläkin tapahtunu, ni sitä halua sit itekii yrittää, ku näkee, et niit voi tapahtua niit muutoksia ja varmaan sit sen takia, et ei voi ite sit ihan vaan niinku luovuttaa ja pitää ite yrittää.

10.4.2 Tiedonsaanti lisää vanhemman osallisuutta

Vanhemmat ovat pääsääntöisesti kokeneet saaneensa tarpeeksi tietoa lapsen kuulumisista, etenkin sijoituksen alkuvaiheessa. Ajan myötä lapsen kuulumisten saanti on joidenkin kohdalla jäänyt vähemmälle tai jopa yhdessä tapauksessa vanhemman kokemuksen mukaan tämän omalle vastuulle. Lapsen arjen kuulumiset mahdollistavat vanhemman kokemusta osallisuudesta lapsen

elämään lapsen asuessa sijaishuollossa (Kiljander 2016, 76). Kuulumisia on saatu myös kuukausittain vanhemmille lähetettävässä kuukausikoosteessa. Tämä on vanhempien kokemuksen mukaan mieleinen tapa saada juuri sitä kuukautta lapsen elämän joka osa-aluetta koskevat tärkeät kuulumiset. Toisinaan vanhemmat ovat kokeneet lukeneensa joistakin tärkeistä asioista vasta kuukausikoosteesta, kun niistä olisi toivottu kuulevan heti niiden tapahduttua.

Kyl musta tää tiedonkulku pelas kyllä ihan, kun jotenki tuntu, et se pallo ois niinku täällä päässä, et kysyä, missä mennään.

No nyt on ollu vähä heikompa viime aikoin, mut pääsääntöisesti oon saanu kuulumisia hyvin. Mut sit välil on tullu sillee yllärinä kuukausikoosteessa, niinku joskus ollu, et ai tällain episodi. Jos on joku vakavampi juttu.

Vanhemmat kokevat myös saaneensa jonkin verran tietoa omista oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan, mutta osa vanhemmista toivoisi saavan näistä lisää tietoa. Huostaanotto muuttaa vanhemman oikeusvaikutuksia lapseen, koska vastuu lapsesta siirtyy julkiselle vallalle. Tämä ei kuitenkaan poissulje vanhempien oikeuksia ja vastuita, vaan se muuttaa niiden merkityksiä (Helavirta 2016, 192). Sijaishuollon yksikössä vanhempien tiedonsaannin tarpeet koskevat haastatteluaineiston perusteella pitkälti lapsen arkielämään liittyviä asioita. Vanhemmat ovat kokeneet epätietoisuutta siitä, millaisia oikeuksia heillä on huostaanoton myötä mm. lapsen koulunkäyntiin liittyvissä asioissa, lapsen terveystietojen saamisessa ja matkustusluvissa.

-- voinks mä lähtä senkaa reissuu, niinku vaik laivalle, et ihan lähinnä näist rajoitteista, et saanksmä edes sen terveystietoja vaikka.

Velvollisuuksistaan vanhemmat kaipasivat myös lisää tietoa. Osa vanhemmista koki, että sijaishuolto paikka voisi velvoittaa vanhempia enemmän osallistumaan lapsen haastaviin kasvatuksellisiin tilanteisiin opastamalla näihin vanhempia yhteisillä kasvatuskäytänteillä. Yksi vanhempi koki myös, että vanhemmalta voisi vaatia enemmän lapsen tapaamisia sijaishuolto paikassa, sillä toisinaan vanhempi tarvitsee tähän rohkaisua ja esim. käytännön kulkemisiin apua, jota ei välttämättä kehdata itse pyytää. Pitkäsen tutkimus (2011, 76)

nostaa esille samoja haasteita. Vanhemmillä ei ole aina selkeää käsitystä, mitä heiltä sijoituksen aikana vaaditaan. Koska huostaanotto ja sijoitus on aina pääasiassa väliaikainen, vanhemmat tarvitsevat selkeän käsityksen perheen jälleenyhdistämisen vaateista. Vanhemmat kaipaavat konkreettisia tietoja, mitä heiltä tässä prosessissa vaaditaan.

-- et sit miä ehkä haluisinkin vähän tietoa, et mitä mult vaaditaan tietyissä tilanteissa. Et tulee vähän sellanen paniikki, ettei ite nyt pilaa niitä lomia nyt jollain asialla, että tekeekin jotaa väärin siinä mielessä.

Ehkä ois vähän voinu kannustaa enemmän, et kävis siellä. Et ehkä ois itekkii pitän olla alotteellisempi, mut mäki oon ehkä huono tyrkyttää itteeni. Et ehkä ois voinu ehottaa, et hei me voitaa tulla hakee sut, ku oon huono vinkumaa mitää kyytei, et näkis sitä lapsen elämää siellä.

10.4.3 Yhteistyö

Haastatteluaineistosta esille nousi sujuvan yhteistyön tärkeys vanhempien ja sijaishuoltoapaikan välillä. Tämä vahvistaa vanhemmuuden toteuttamista sijaishuollon rinnalla, mikä mahdollistaa osaltaan osallisuuden kokemuksen. Yhteistyö on koettu sujuvaksi, jossa vanhemman arvostava ja kunnioittava kohtelu on sen keskiössä. Vanhempien osallisuus työskentelyssä on myös koettu tärkeänä ja merkityksellisenä. Kun yhteistyö on hyvää, myös näkemyseroista ja ristiriidoista pystytään neuvottelemaan. Pitkäsen (2011, 78-79, 90) mukaan hyvä yhteistyö vanhemman ja sijaishuoltoapaikan välillä mahdollistaa yhteisen linjan löytymisen, jossa jaetaan yhteinen näkemys kasvatuksesta, ja jossa myös vanhemman vanhemmuuden toteuttamiselle on tilaa.

Aina pystyy keskustella ohjaajien kanssa, siel toisessa paikassa ei saanu. Aina saa soittaa ja kysyy ja se vaan sujuu, ei mitään parannettavaa.

Kyl mä koen, et yhteistyö sujuu ja just koin, et on niinku arvostettu. Et ehkä must alus tuntu siltä, et ku mä tuon tänne lapseni, et mä oon se huono äiti, joka hylkäsi lapsensa suoraansanottuna, mut sit (SK: ohjaajan nimi poistettu) sano mulle silloin kerran sillee ihanasti, et nyt niinku ainoo ja pysyvä asia lapsen elämässä olet sinä ja se tuntu ihanalta, et okei, mä

oon oikeesti tärkeä osa tätä, et en mä ooka teidän silmissä mikään lapsensa hylkääjä.

Kyllä otetaan huomioon (SK: vanhemman näkemykset) ja otetaan vastaan. Jos ohjaaja ei halua ottaa, hän sanoo kyllä ja ehdottaa jotain toista ratkaisua.

11 YHTEENVETO

Tutkimuskysymys 1: Millaisia ovat vanhempien tuen tarpeet sijoitusprosessin aikana?

Vanhemman ja lapsen välisen suhteen tukeminen -teema nosti esille sellaisia tuen tarpeita, joihin en ollut osannut varautua teemahaastattelurunkoa tehdessä. Tässä teemassa esille nousi enemmänkin vanhemmuuden tukemiseen liittyviä tarpeita kuin suoranaisesti vanhemman ja lapsen välisen tunnesuhteen tukemiseen liittyviä tarpeita. Vanhemmat kokivat suhteen lapseen pysyneen yhtä vahvana kuin ennen tai vahvistuneen sijoituksen myötä, eikä tähän koettu niinkään tukea tarvittavan. Tämän teeman kohdalla vanhempien tuen tarpeet nousivat esille enemmänkin teemahaastattelun ” Heräisikö jotakin vielä mieleen, jota haluaisit lisätä tähän teemaan liittyen?” -kysymyksen kohdalla sekä muutenkin haastattelun eri vaiheissa.

Vanhempien tuen tarpeet liittyivät vanhemman ja sijaishuoltoapaikan väliseen kasvatuskumppanuuteen. Vanhemmat toivoivat konkreettisia neuvoja ja keinoja erityisesti kasvatukseen liittyvissä haasteissa, mutta myös arjen tasolla rajojen ja sääntöjen asettamisessa. Tämän teeman vastauksissa korostui vanhempien oma halu kasvuun ja muutokseen vanhemmuudessaan. Kun edistystä oli nähty lapsen kohdalla tapahtuneen sijaishuollon aikana, haluttiin itsekin vahvistua vanhemmuudessa, jotta lapsen edistymiseen voisi parhaalla mahdollisella tavalla myötävaikuttaa.

Tarpeissa nousi esille myös yhteisten tapahtumien (retkipäivä, jouluruokailu yms.) järjestäminen säännöllisesti. Tämä koettiin tarpeelliseksi mm. myönteisen yhdessäolon kokemiseksi, sijaishuoltoapaikan toiminnan näkemiseksi sekä mahdollisuutena vanhempien väliseen vertaistukeen.

Tutkimuskysymys 2: Miten vanhempia tuetaan sijoitusprosessin alussa?

Sijaishuolto osana lapsen ja vanhemman elämää -teema nosti haastatteluissa esille, että sijoituksen alussa vanhemman henkinen tukeminen sekä lapsen ja vanhemman suhteen tukeminen ovat tärkeitä tuen muotoja. Ne ovat myös huomioitu oleellisena osana sijoituksen alussa tapahtuvaa työskentelyä vanhemman kanssa. Henkinen tukeminen rakentuu tulosten perusteella mm. tunteiden läpikäymisestä, vuorovaikutuksesta, luottamuksellisesta suhteesta sekä hyvästä ilmapiiristä. Henkisessä tukemisessa on keskiössä vanhempaa kunnioittava ja arvostava kohtelu. Sijaishuoltopaikassa huomioidaan vanhemman tarpeet, toiveet ja näkemykset niin vanhemman oman sijoituksesta aiheutuvan emotionaalisen prosessin läpikäymisen kuin lapsen hoidon ja kasvatuksen suunnittelun suhteen. Vanhemmalle tarjotaan tukea sijoituksen aiheuttamien tunteiden läpikäyntiin. Toisinaan vanhempi ei tähän sijaishuoltopaikalta tukea niinkään tarvitse, sillä lähipiiristä saattaa löytyä riittävästi tukea, ja läheisten kanssa näistä asioista keskustelu voidaan kokea mielekkäämmäksi. Tällöinkin on koettu tärkeäksi tietää, että mikäli tilanne muuttuu, on sijaishuoltopaikassa aina mahdollista tukea tähän saada.

Sijaishuoltopaikan työntekijöiden vuorovaikutustaidot mahdollistavat vanhemman kuulluksi ja nähdyksi tulemisen, luottamuksen rakentumisen sekä vaikuttavat sijaishuoltopaikassa vallitsevaan ilmapiiriin. Vuorovaikutuksella on iso merkitys henkisessä tukemisessa. Vanhemmille on ensiarvoisen tärkeää, että heitä kuullaan aidosti, heille on aikaa ja heidän tilanteitaan ymmärretään. Lämmin ja vastaanottavainen ilmapiiri sekä helposti lähestyttävä henkilökunta sijaishuoltopaikassa alentaa vanhemman kynnystä vieraila lapsen luona ja tavata työntekijöitä.

Vanhemmille oli tärkeää saada varmuus siitä, että suhde lapseen ei katkea sijaishuollon myötä, ja että lapsen ja vanhemman tapaamisia ja yhteydenpitoa tuetaan. Vanhemmuuden säilymisen ja toteuttamisen näkökulmasta tämä on koettu ensiarvoisen tärkeäksi. Vanhemman toiveet ja näkemykset lapsen kasvatusta ja hoitoa suunniteltaessa on myös koettu tärkeäksi ottaa huomioon siltä osin kuin se on mahdollista. Luottamuksen osoitus vanhemmalle siitä,

että vanhempi tuntee lapsensa parhaiten ja tietää tämän tarpeet, ja nämä yksilölliset tarpeet tulevat huomioiduksi, on tärkeä pohja myös yhteistyölle.

Tutkimuskysymys 3: Miten riittävinä vanhemmat kokevat saadun tuen?

Vanhemman vastaanottaman tuen riittävyys -teeman myötä haastatteluista esiin nousi erityisesti se, että vanhemmuuden tukemiseen, erityisesti kasvatukseen liittyviin haasteisiin, vanhemmat eivät ole kokeneet saaneensa riittävästi tarvittavaa tukea konkreettisin neuvoin ja keinoin. Vanhempien kanssa tehtävän työn tulisi vanhempien toiveiden ja tarpeiden mukaisesti olla informatiivisempaa, suunnitellumpaa ja tilanteita tulisi käydä aktiivisemmin läpi vanhempien kanssa, jotta vanhemmuus voisi vahvistua.

Sijaishuoltopaikassa lapsen kanssa työskentely on luonnollisesti keskiössä, mutta vanhempien kokemukset osoittavat, että he jäävät liian irralliseksi työskentelystä. Vanhemmat eivät tiedä, miten heidän tulisi toimia lapsen kanssa, jotta yhteinen, myönteisiä muutoksia aikaansaava, kasvatuksellinen linja toteutuisi. Tähän näyttää vaikuttavan suoraan se, ettei sijaishuoltopaikan DDP-terapeuttisen arjen periaatteita ole saatu tehtyä tarpeeksi näkyviksi vanhemmille. Vanhemmat eivät ole saaneet riittävästi sijaishuoltopaikan henkilöstöltä tietoa, mistä DDP:ssä on kyse, ja näin ollen se ei mahdollista tältä osin vanhemmuuden vahvistumista riittävästi. Tiedon puuttuessa DDP:n vaikuttavuuteen ei välttämättä myöskään luoteta tarpeeksi.

Saadun tuen riittävyys on vanhempien kokemana ohjaaja- ja tilannekohtaista. Toiset vanhemmat kokevat saavansa tukea hyvin riittävästi ja monipuolisesti, toisilla taas kokemukset saadusta tuesta vaihtelevat. Jos lapsen omaohjaaja on lomalla tai muuten poissa pidempään, on vanhemman kanssa työskentely koettu heikompana.

Tutkimuskysymys 4: Miten vanhempien osallisuus on toteutunut sijoituksen aikana?

Vanhemman osallisuus sijaishuollossa -teeman avulla haastatteluista selvisi, että vanhemman osallisuus on toteutunut sijaishuoltopaikassa joiltain osin ja osaltaan siinä on parannettavaa. Vanhemmat kokevat tulleensa kuulluksi ja

heidän näkemyksiensä on otettu pääasiassa riittävästi huomioon. Tämä on mahdollistanut sen, ettei vanhemmuuden ole koettu kadonneen tai heikentyneen lapsen kasvaessa sijaishuollossa, vaan päinvastoin. Tukeutuminen sijaishuoltoapaikan työntekijöihin lapsen kasvatuksessa ja itsessään kasvatus-tehtävän jakaminen sijaishuoltoapaikan kanssa on antanut vanhemmalle voimavaroja ja mahdollistanut näin vanhemmuuden vahvistumista.

Tiedonsaantiin lapsen kuulumisten osalta tulisi sijaishuoltoapaikassa kiinnittää enemmän huomiota. Sijoituksen edetessä kuulumisia on koettu saavan vähemmän kuin alussa ja toisinaan kuulumisia saadaan vasta kuukausikoosteen välityksellä. Kun vanhempi ei tiedä tai pysy ajan tasalla siitä, mitä lapsen elämään kuuluu, on siihen vaikea kokea olevansa osallisena. Vastuu tiedottamisesta on sijaishuoltoapaikalla. Vanhemman ei tulisi joutua pelkästään itse olemaan vastuussa lapsen kuulumisten saamisessa.

Vanhempien tietous omista oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan on tulosten perusteella liian vähäistä. Erityisesti vanhempia kiinnostaa, miten matkustelu lapsen kanssa onnistuu lapsen sijaishuollon aikana sekä, millaisia oikeuksia heillä on lapsen terveystietoihin ja koulunkäyntiin liittyvissä asioissa. Vanhemmat toivovat myös selkeitä linjauksia siihen, mitä heiltä odotetaan ja velvoitetaan sijoituksen aikana. Nyt vanhemmat kokivat, että heitä voisi velvoittaa enemmänkin, esimerkiksi sijaishuoltoapaikassa vierailuun. Tätä voisi erään vanhemman mukaan tukea tarjoamalla kuljetuksia kodin ja sijaishuoltoapaikan välillä, sillä vanhemman voi olla vaikea itse tällaista pyytää.

Sujuva, hyvä yhteistyö vanhemman ja sijaishuoltoapaikan välillä on osallisuuden kokemuksessa oleellista. Tulosten perusteella hyvä yhteistyö edesauttaa vanhemman vanhemmuuden toteuttamista sijaishuollossa. Vanhemmat ovat myös kokeneet, että heidän osallisuuttansa työskentelyssä pidetään sijaishuoltoapaikassa tärkeänä. Yhteistyön sujuvuudelle oleellista on vanhemman arvostava ja kunnioittava kohtelu. Kun yhteistyö sujuu, myös näkemyseroista pystytään keskustelemaan loukkaamatta ja loukkaantumatta.

12 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämä tutkimus vahvistaa jo tiedossa olevaa ongelmaa siitä, että vanhempien tukeminen lapsen sijaishuollon aikana jää joiltain osin liian vähäiseksi. Yleisesti tiedetään, että sijoituksen aikainen vanhemman tukeminen näkyy työikäntänteissä ja vastuualueena liian epäselvänä (Pitkänen 2011, 108). Vanhemman ja lapsen arkielämät muuttuvat erillisiksi lapsen kodinulkopuolisen sijoituksen myötä, jolloin myös lapsen hoidosta ja kasvatuksesta päävastuu siirtyy lapsen sijaishuolto paikalle. Tämä johtaa vanhemmuuden uudelleenmäärittelyyn ja näissä vanhemmuuden toteuttamisen uusissa tiloissa ja ympäristöissä vanhempi ei saa jäädä erilliseksi tai ulkopuoliseksi. Vanhempaa on tuettava niin hänen emotionaalisessa prosessissaan kuin vanhemmuudessaan.

Tutkimuksen kohteena olleessa sijaishuolto paikassa vanhemman tukeminen ja osallisuus toteutuu monilta osin hyvin, mutta kehitettävää myös on. Vanhempien tuen tarpeissa korostuvat vanhemmuutta vahvistavat konkreettiset neuvot ja keinot, johon ratkaisuna toivotaan hyvää, myönteistä kehitystä mahdollistavaa kasvatuskumppanuutta sijaishuolto paikan kanssa. Vanhemmille tulisi pystyä tarjota sellaista kasvatuksellista tukea, jonka avulla he voivat myötävaikuttaa lapsen asioiden ja tilanteiden helpottamiseen, ja jonka myötä heillä on mahdollisuus kasvaa ja vahvistua vanhempana. Lapsen tilanteen edistymisen näyttäytyä olevan vanhemmalle suurimpia vaikuttimia vanhemman oman muutoshalun syntymiseksi. Myös yhteisiä tapahtumia (esim. retkipäivä, jouluruokailu) tulisi järjestää silloin tällöin, jotta vanhemmat näkisivät sijaishuolto paikan toimintaa ja henkilöstöä sekä samassa tilanteessa olevia muita vanhempia.

Sijoituksen alkuvaiheen työskentelyssä tuki on ollut riittävää ja se on kohdentunut oikeisiin tarpeisiin. Vanhempien henkinen tukeminen on huomioitu riittäväällä tavalla, ja vanhemmat ovat saaneet tarpeisiinsa nähden oikeanlaista tukea. Tämän on mahdollistanut sijaishuolto paikan henkilöstön ja vanhempien välinen hyvä vuorovaikutus sekä sijaishuolto paikassa vallitseva avoin ja lämmin ilmapiiri. Hyvän vuorovaikutuksen rakentaminen mahdollistaa luottamuksen syntymisen ja tämä taas edistää vanhempien kanssa työskentelyn onnistumista (Kiljander 2016, 85).

Myös vanhemman ja lapsen yhteydenpitoa ja tapaamisia on tuettu riittävästi siinä vaiheessa, kun sijoituksesta on tullut osa perheen elämää. Vanhempien näkemykset ja toiveet ovat pääasiassa huomioitu hyvin sijoituksen alussa lapsen hoitoa ja kasvatusta suunniteltaessa. Tämä on lisännyt vanhemmuuden säilymisen ja toteuttamisen tunnetta.

Sijaishuoltopaikassa tulisi tukea vanhemmuutta enemmän konkreettisilla keinoilla ja neuvoilla. Vanhemmat olivat lähes yksimielisiä siitä, että tässä tukeminen ei ole ollut riittävää. Vanhemmat eivät ole saaneet tarpeeksi keinoja siihen, miten toimia vanhempana vahvemmin ja paremmin, jotta voisi itse auttaa lasta mahdollisimman hyvin. Tässä oli selkeä yhteys siihen, että sijaishuoltopaikan kasvatukselliset DDP-terapeuttiset periaatteet ja menetelmät ovat jääneet vanhemmille etäisiksi. Vanhempien tukemiseen ja heidän kanssaan tehtävään työskentelyyn tulisi kehittää tutkimuksen perusteella selkeämmät rakenteet ja mallit. Yhteiset rakenteet ja käytännöt tulisi suunnitella siitäkkin syystä, että se selkeyttäisi myös ohjaajien ymmärrystä vanhempien kanssa tehtävän työn tarpeista.

Näissä rakenteissa DDP-terapeuttiset kasvatukselliset periaatteet tulisi tuoda vanhemmille näkyviksi selkeästi, jotta yhtenäinen ymmärrys sen hyödyistä ja vaikuttavuudesta sekä yhtenäinen toiminta lapsen kanssa mahdollistuisi. Vanhempien kanssa tehtävän työskentelyn yhtenäiset rakenteet ja käytännöt mahdollistavat myös vanhempien kokemuksen tuen saamisesta tasapuolisemmin. Tutkimuksen teon hetkellä vanhempien kokemukset saadusta tuesta ja sen riittävydestä oli ohjaaja- ja tilannekohtaista. Koska työskentely vanhempien kanssa sijaishuoltopaikassa perustuu vahvasti omaohjaajan ja vanhemman välille, on vanhemman saadun tuen kokemus vahvasti ohjaajasta riippuvaa. Myös omaohjaajan lomakausien tai muiden pitkien poissaolojen aiheuttamaan heikentyneeseen työskentelyyn vanhemman kanssa tulisi kiinnittää enemmän huomiota ja vastuuta jakaa henkilöstön kesken entistä selkeämmin.

Vanhempien osallisuuteen sijaishuollon aikana tulisi kiinnittää enemmän huomiota, sillä se toteutuu vain osittain. Vanhemman osallisuuden tukeminen tukee myös lapsen paluuta kotiin. Mitä sitoutuneempi vanhempi on lapsen asioiden hoitoon, sitä suurempi mahdollisuus lapsen kotiutumiseen on. (Kiljander

2016, 86.) Tutkimus osoittaa, että osallisuus on toteutunut vanhemman kuulluksi tulemisen ja kasvatuskumppanuuden kokemisen sekä yhteistyön osalta. Vanhemmat ovat kokeneet pääasiassa tulleeensa hyvin kuulluksi lapsen kasvatusta koskevissa asioissa. Tällä tavalla vanhempi on kokenut olleensa osallisena lapsen kasvatuksessa. Sijoituksen myötä syntynyt kasvatuskumppanuus ja vastuun jakaminen lapsen kasvatuksesta sijaishuoltopaikan kanssa on lisännyt vanhempien voimavaroja ja vanhemmuuden on koettu mm. tästä syystä vahvistuneen. Yhteistyö on sujuvaa sekä vanhempia arvostavaa ja kunnioittavaa. Vanhemmat kokevat olevansa tärkeä osa yhteistyötä.

Tiedonsaantia tulisi sen sijaan parantaa niin lapsen kuulumisten osalta kuin vanhempien oikeuksista ja velvollisuuksista sijaishuollossa. Tiedonsaanti lapsen kuulumisten osalta on tärkeää, sillä tämä mahdollistaa vanhemman osallisuuden kokemusta lapsen elämässä, sekä sitouttaa vanhempaa lapsen sijoituksen aikaiseen toimintaan ja kasvatukseen (Kiljander 2016, 76, 86). Vanhempien tulisi saada lapsen kuulumisia säännöllisesti ja ajantasaisesti myös sijoituksen alkuvaiheen jälkeen. Kuulumisia tulee saada muulloinkin kuin keran kuukaudessa kuukausikoosteen välityksellä. Kuulumisten saantia ei voi myöskään jättää yksin vanhempien vastuulle, vaan henkilöstön on otettava kaikilta osin vastuu tästä. Vanhempia tulisi selkeämmin ohjeistaa siinä, millaisia oikeuksia heillä on esim. lapsen kouluun ja terveyteen liittyvissä asioissa, ja millaisia velvollisuuksia vanhemmilla on sijaishuollon aikana. Vanhempia tulisi enemmän kannustaa ja velvoittaa lapsen tapaamisiin sijaishuoltopaikassa ja toimimaan yhteisten linjausten mukaisesti lapsen kasvatuksessa.

13 POHDINTA

13.1 Eettisyys ja luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa eettisyyttä tarkasteltaessa tulee kiinnittää huomiota useisiin seikkoihin. Esimerkiksi aiheen valinnassa on huomioitava se, kenen ehdoilla aihe valitaan. Se ei siis saa asettaa tutkittavia huonoon valoon. Eettisyys on ennen kaikkea sitä, että tutkittavia kohdellaan heidän ihmisarvonsa kunnioittaen. Tutkittavien suoja on taattava: tutkittava tietää, mistä tutkimuksessa on kyse, anonymiteetti on suojattava sekä luottamuksellisuus ja rehellisyys tutkijan keskeisenä arvona on oltava läsnä läpi koko prosessin. Tutkijan tulee noudattaa lupaamiaan sopimuksia. Tutkittavien suojaan kuuluu myös

se, että tutkittavat tietävät, että heillä on mm. oikeus olla osallistumatta sekä oikeus keskeyttää osallistumisensa tutkimukseen. Heidän tulee myös saada tietää selkeästi, mistä tutkimuksessa on kyse. Tutkimuksen eettisyyteen kuuluu myös hyvä tieteellinen käytäntö, jonka loukkauksiin kuuluu mm. plagiointi, harhaanjohtava raportointi ja se, etteivät tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmät ole eettisesti kestäviä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 125-133.)

Tässä opinnäytetyössä toteutetussa tutkimuksessa on alusta loppuun tavoiteltu tutkittavien näkökulman ja äänen esiin tuomista. Tutkittaville on kerrottu rehellisesti, mitä tutkitaan ja mitä tutkimuksella tavoitellaan. Tutkittavien anonymiteetti on suojattu vahvasti ja tutkijana olen pitänyt kiinni myös kaikista muista lupauksistani ja sopimuksistani tutkittaville. Olen muun muassa luvannut, että haastatteluaineistoa säilytetään huolellisesti ja sitä ei käsittele kukaan muu kuin allekirjoittanut, ja se hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Tutkimusprosessi ja tulokset on raportoitu avoimesti ja selkeästi ja tutkittavien näkökulma on tuotu kaikessa raportoinnissa esille.

Luotettavuutta tarkastellessa tulee huomioida, että tutkija pysyy objektiivisena puolueettomuutensa vuoksi. Tässä tarkastelussa on syytä erottaa toisistaan havaintojen luotettavuus ja niiden puolueettomuus. Puolueettomuutta tarkasteltaessa oleellista on se, pyrkikö tutkija ymmärtämään ja kuulemaan tutkittavia itsenään vai suodattuuko tutkittavien kertomukset tutkijan oman kehyksen läpi. Samalla taas laadullisessa tutkimuksessa tiedetään, että näin väistämättä tavallaan on, sillä tutkija on tutkimusasetelman luoja ja tulkitsija. Luotettavuuden kannalta oleellista on myös tutkimuksen ja tutkimusprosessin läpinäkyvyys, eli lukijan on saatava riittävästi tietoa, miten tutkimus on tehty. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 134-136.)

Koska työskentelen itse yksikössä, jossa tutkimus toteutettiin, oli puolueettomuusnäkökulmaan kiinnitettävä erityistä huomiota. Samasta syystä oli huomioitava myös se, ovatko haastateltavat täysin rehellisiä kokemuksistaan kertoessaan. Se, että tutkija oli tutkittaville entuudestaan tuttu työntekijä, mahdollisti jo olemassa olevan suhteen vuoksi vähintäänkin jonkintasoisen luottamuksen tutkijan ja tutkittavien välille. Toisaalta tämän takia osa tutkittavista saattoi

myös niin sanotusti pehmentää vastauksiaan. Toisaalta taas koin haastatteluiden olevan hyvin avoimia ja rehellisiä, joissa tutkittavat puhuivat kokemuksistaan suoraan ja kiertelemättä.

Koen, että tutkimuksen tulokset ovat luotettavia tässä tutkimuksessa näiden tutkittavien osalta, sillä aineistosaturaatio toteutui, eli aineisto alkoi toistaa itseään. Myös haastateltavien yksittäisiä kokemuksia oli tärkeä tuoda kuuluviin, jotta haastateltavien henkilökohtaiset kokemukset pääsivät mahdollisimman kattavasti kuuluviin. Täysin objektiivinen roolini ei voinut olla, sillä tutkijana olen luonut tutkimusasetelman oman ymmärryksen perusteella olemassa olevaan tietoon ja teoriaan nojaten. Olen siis asettanut tietyt suuntaviivat sille, millaisia asioita tutkimuksen tematiikan osalta esille mahdollisesti nousee. Pyrin kuitenkin vahvasti koko analysointi- ja raportointivaiheen kuulemaan ja ymmärtämään tutkittavia ja tuomaan nämä kokemukset heidän näkökulmistaan esille. Olen raportoinut tutkimuksen vaiheet mielestäni tarkasti ja selkeästi, eli kertonut, miten tämä tutkimus on tehty.

Luotettavuutta arvioitaessa on myös syytä nostaa esille sitä heikentäviä tekijöitä. Triangulaatiota, eli useiden tutkimusmenetelmien yhteiskäyttöä, ei tässä tutkimuksessa käytetty. Triangulaation nähdään lisäävän tutkimuksen luotettavuutta, koska yhden tutkimusmenetelmän sijasta käytetään useampaa. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa on yhdistelty erilaisia metodeja, tutkijoita, tiedonlähteitä ja/tai teorioita. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 166-167.)

Tässä tutkimuksessa päätin pitäytyä yhdessä aineistonkeruu- sekä analysointimenetelmässä peilaten realistisesti omia kykyjäni aloittelevana tutkijana. Tutkimuksen toteutus yhtä metodia käyttäen oli riittävää tutkimuksen tavoitteen saavuttamiseksi myös toimeksiantajan taholta.

13.2 Hyödynnettävyys ja jatkokehittäminen

Tämän tutkimuksen myötä on saatu arvokasta tietoa siitä, millä tavalla vanhempien kanssa tehtävää työtä tulisi kehittää tutkimuksen kohteena olevassa sijaishuoltopaikassa. Vanhempien tukemisella ja osallistamisella lapsen kasvatukseen on merkittävä vaikutus vanhemmuuden toteuttamisessa ja vahvistumisessa lapsen kasvaessa sijaishuollossa, ja näin ollen myös koko sijoituksen onnistumisessa. Pitkänenkin (2011, 14-16, 21-22) toteaa, että lapsen

etuna sekä vaikuttavan sijaishuollon edellytyksenä voidaan nähdä vanhempien kanssa tehty suunnitelmallinen työ, sillä sen nähdään vahvistavan lapsen sijoituksen onnistumista. Sijoituksen tavoitteena on lähtökohtaisesti aina lapsen kotiin paluu. Lapsen sijoitus ei itsessään ratkaise tilannetta, vaan myös vanhempien huomioiminen on tärkeää sijoituksen aikana.

Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että tutkimuksen kohteena olevassa sijaishuollon yksikössä vanhempien tukeminen ja osallisuus toteutuu monilta osin hienosti, mutta kehitettävää myös on. Tämän tutkimuksen myötä on saatu toimeksiantajan toivomat selkeät vastaukset siihen, millaisia tuen tarpeita vanhemmilla on lapsen sijaishuollon aikana ja miten vanhemmat kokevat saadun tuen ja osallisuuden toteutumisen sijoituksen aikaisessa työskentelyssä. Toimeksiantaja voi näitä tuloksia hyödyntämällä kehittää vanhempien kanssa tehtävään työhön sellaiset suunnitelmallisen työskentelyn rakenteet, joilla vanhemman tukeminen toteutuisi entistä vahvemmin ja paremmin tarpeisiin nähden. Vanhempien tuen tarpeisiin vastaava työskentely sijaishuollossa edesauttaa tutkimusten (esim. Kiljander 2016 & Pitkänen 2011) mukaan sijoitusten onnistumista ja mahdollista lapsen kotiinpaluuta.

Vaikka nämä tulokset pätevät tällaisenaan vain tässä tutkimuksen kohteessa olevassa sijaishuollon yksikössä ja näiden tutkimukseen osallistuneiden vanhempien osalta, voidaan siitä silti löytää joitakin yleisellä tasolla tunnistettuja puutteita liittyen vanhempien tukemiseen sijaishuollossa. Tällainen on muun muassa se, että vanhempi jää liian usein työskentelyssä valitettavan ulkopuoliseksi. Tämän tiedon valossa tämän tutkimuksen tuloksista tuskin on haittaa muille sijaishuollon palveluita tarjoaville yksiköille, jotka pohtivat vanhempien kanssa tehtävän työn kehittämistä vastamaan paremmin vanhempien tuen tarpeita.

Vanhempien tukeminen ja kuntouttaminen ei tietenkään ole yksin sijaishuolto-
paikkojen tehtävä, vaan se koostuu monesta palasesta, kuten sosiaalityöstä ja mielenterveys- ja päihdepalveluista, työllistymispalveluista ja vertaistuesta. Näillä palasilla jokaisella on oma tärkeä roolinsa vanhemman tukemisessa ja kuntoutumisessa. Sijaishuoltopaikoilla on tässä kokonaisuudessa omat erityiset mahdollisuutensa tukea vanhempia sijaishuollon aikana heidän omissa prosesseissaan kasvatuskumppanina rinnalla kulkien. Kun saatu tuki kohtaa

vanhemman moninaiset tuen tarpeet, voidaan sillä saada parhaimmillaan suuria vaikutuksia aikaan. Tämän vahvistaa myös erään tutkimukseen osallistuneen vanhemman kokemus:

Must tuntuu, et nyt mä pystyn olemaan enemmän äiti.

LÄHTEET

- Bardy, M. 2013. Lastensuojelun filosofia ja käytäntö. Teoksessa: Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 49-145.
- Golding, K. 2014. Hoitava kiintymys – terapeutin vanhemmuus. Turvattu muutta ja traumaaja kokeneiden lasten ja nuorten kasvun tukeminen. Käsikirja kasvattajille ja ammattilaisille. Tampere: PT-Kustannus.
- Haanpää, L. & Toikka, E. 2020. Vanhempien huono-osaisuuden yhteys lasten subjektiiviseen hyvinvointiin. Teoksessa: Kallio, J. & Hakovirta, M. (toim.) Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 119-142.
- Helavirta, S. 2016. Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa: Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 188-223.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2014. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Härkönen, R. 2018. THL:n suurselvitys: Huostaanottoja puretaan Suomessa aniharvoin – joka kolmas sijoituksista kestää yli puolet lapsen elämästä. *Turun Sanomat*. 23.4.2018. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/3923315/THLn+suurselvitys+Huostaanottoja+puretaan+Suumessa+ani+harvoin++joka+kolmas+sijoitus+kestaa+yli+puolet+lapsen+elamasta> [viitattu 20.1.2018].
- Juvakka, E. 2005. Riittävän hyvä riittää. Teoksessa: Syrjälä, J. (toim.) Vahva vanhemmuus. Paras tuki nuoren kasvuun. Helsinki: VL-Markkinointi Oy, 21-28.
- Kaimola, K. 2005. Koti terveen itsetunnon harjoittelukenttänä. Teoksessa: Syrjälä, J. (toim.) Vahva vanhemmuus. Paras tuki nuoren kasvuun. Helsinki: VL-Markkinointi Oy, 11-19.
- Kalland, M. 2001. Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen erityistilanteissa. Teoksessa: Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 198-233.
- Kiljander, M. 2016. Vanhemman osallisuus lastensuojelun sijaishuollon aikana – fenomenologis-hermeneuttinen näkökulma. Lapin yliopisto. Sosiaalityö. Pro gradu -tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://lada.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62386/Kiljander.Maija.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [viitattu 22.8.2018].

Kujala, V. 2003. Jaetun vanhemmuuden mahdollisuudet. Sijoitettujen lasten vanhempien ryhmätoiminnan opas. Helsinki: Sininauhaliitto.

Kääriälä, A. & Ristikari, T. 2020. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten aikuisuuden asemat. Teoksessa: Kallio, J. & Hakovirta, M. (toim.) Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 225-256.

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000

Lapsen oikeuksien yleissopimus 60/1991

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Paananen, H. 2016. Mitä on riittävän hyvä vanhemmuus? Sosiaalityöntekijöiden kokemuksia kehitysvammaisista vanhemmista ja heidän perheistään lastensuojelun asiakkaana. Jyväskylän yliopisto. Sosiaalityö. Pro Gradu -tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/52175/URN:NBN:fi:ju-201612054942.pdf?sequence=1> [viitattu 21.1.2021].

Perälä, M-L., Kanste, O., Halme, N., Pitkänen, T., Kuussaari, K., Partanen, A. & Nykänen, S. 2014. Vanhempi päihdepalveluissa – tuki osallisuus ja yhteistoiminta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 21/2014. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.

Pesonen, A. 2006. Hyväksytyksi tulemisen kokemus sosiaali- ja terveysalan auttamistyössä. Teoksessa: Helminen, J. (toim.) Elämä koettelee tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 155-170.

Pitkänen, M. 2011. Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 26. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.socca.fi/files/1404/Vastuun_paikka!_Vanhempien_tukeminen_lapsen_huostaanotossa.pdf [viitattu 22.8.2018].

Pösö, T. 2016. Johdanto. Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta. Teoksessa: Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 7-32.

Saastamoinen, K. 2010 Lapsen asema sijaishuollossa. Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Sihvola, S. 2006. Hoivan voima. Teoksessa: Hermanson, E. & Martsola, R. (toim.) Aikuinen vanhemmuus. Katoavan kasvatuksen jäljillä. Helsinki: Kirjapaja Oy, 103-113.

Sinkkonen, J. & Kalland, M. Johdanto: Ihminen tarvitsee toisten läheisyyttä ja turvaa. Teoksessa: Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 7-12.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

The child psychology service s.a. How effective is dyadic developmental psychotherapy (DDP)? WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://thechildpsychologyservice.co.uk/therapy-information/how-effective-is-dyadic-developmental-psychotherapy-ddp/> [viitattu 27.2.2021].

THL 2016. Kiireellinen sijoitus. WWW-dokumentti. Päivitetty 20.12.2016. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/kiireellinen-sijoitus> [viitattu 22.8.2018].

THL 2019a. Perhekuntoutus. WWW-dokumentti. Päivitetty 13.9.2019. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhekuntoutus> [viitattu 18.1.2021].

THL 2019b. Sosiaalisesti kestävä kehitys. WWW-dokumentti. Päivitetty 1.11.2019. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/tavoitteet/sosiaalisesti-kestava-kehitys> [viitattu 25.1.2021].

THL 2020a. Lastensuojelu 2019. PDF-dokumentti. Päivitetty 1.7.2020. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140215/Tr28_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 18.1.2021].

THL 2020b. Huostaanotto. WWW-dokumentti. Päivitetty 23.6.2020. Saatavissa: [Huostaanotto - Lastensuojelun käsikirja - THL](https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto) [viitattu 18.1.2021].

THL 2021. Lastensuojelun arvot ja periaatteet. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet> [viitattu 7.1.2021].

THL s.a. a. Sijaishuollon muodot. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot> [viitattu 22.8.2018].

THL s.a. b. Työskentely lapsen ja läheisen kanssa huostaanottovaiheessa. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/tyoskentely-lapsen-ja-laheisten-kanssa-huostaanottovaiheessa> [viitattu 20.1.2021].

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.

Tuovila, P. 2008. Menetykset ja lapsen kehitys. Teoksessa: Ketola, J. (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-Kustannus, 29-50.

Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä 1999. Vanhemmuuden roolikartta. Käyttäjän opas. Helsinki: Kuntaliiton painatuskeskus.

Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä 2013. Vanhemmuuden roolikartta. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.vslk.fi/index.php?id=19> [viitattu 19.1.2021].

Vierula, T. 2016. Huostaanoton käynnistämät suhteet ja prosessit vanhempien henkilökohtaisessa elämässä. Teoksessa: Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 261-290.

KUVALUETTELO

Kuva 1. Vanhemmuuden roolikartta. Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä. Saatavissa: <https://vslk.fi/index.php?id=19> [viitattu 19.1.2021].

Teemahaastattelurunko

Kauanko lapsesi on ollut sijoitettuna lastensuojeluyksikköön?
Kertoisitko ajasta ennen sijoitusta? Mitkä syyt johtivat lapsen sijoittamiseen?

Teema 1. Vanhemman ja lapsen välisen suhteen tukeminen sijaishuollossa

Alateemat/tukikysymykset:

Tunnesuhteen tukeminen

Koetko saaneesi tukea lapsesi ja sinun väliseen suhteeseen? Jos koet, onko tuki auttanut suhteen rakentumisessa/vahvistumisessa? Mitkä tekijät/minkälainen tuki ovat vahvistaneet suhdettanne?

Heräisikö jotakin vielä mieleen, jota haluaisit lisätä tähän teemaan liittyen?

Teema 2. Sijaishuolto osana lapsen ja vanhemman elämää

Alateemat/tukikysymykset:

Sijoitusprosessin läpikäynti:

Onko sijoitusprosessi käyty yhdessä läpi teidän kanssa?

Jos on, koitteko sen tarpeelliseksi?

Jos ei, olisitteko toivonut sen läpikäymistä?

Sijaishuoltoon tutustuminen ja toimintaan osallistuminen:

Tutustuitteko yksikköön ennen sijoituksen alkua esim. nettisivujen kautta tai paikan päällä?

Jos tutustuit, miten? Jos et, olisitko toivonut esim. tutustumiskäyntiä? Olisiko se muuttanut suhtautumistasi sijaishuoltoon sijoittamisesta? Jos olisi, miten?

Olisitko toivonut sijaishuoltopaikalta enemmän tukea tutustumis-/alkuvaiheessa? Minkälaista tukea olisit toivonut?

Käytiinkö kanssanne läpi yksikön toimintaa: päivärytmiä, sääntöjä, kasvatuskäytänteitä jne.? Otettiinko mielipiteitäsi ja näkemyksiä huomioon lapsenne hoitoa ja kasvatusta suunniteltaessa ja toteutettaessa? Sopivasti? Liikaa? Liian vähän?

Lapsen sijoituksesta aiheutuvien tunteiden läpikäynti

Keskusteltiin kanssasi sijoituksen aiheuttamista tunteista?

Koitko, että sinua aidosti kuunneltiin?

Koitko hyötyväsi tunteiden läpikäynnistä? Jos koit, miten? Jos et, mitkä tekijät siihen vaikuttivat?

Koitko saavasi arvostavaa ja kunnioittavaa kohtelua?

Heräisikö jotakin vielä mieleen, jota haluaisit lisätä tähän teemaan liittyen?

Teema 3. Vanhemman vastaanottaman tuen riittävyys

Alateemat/tukikysymykset

Tapaamisten suunnittelu ja säännöllisyys

Koetko tapaavasi lastasi riittävästi? Koetko, että yksikössä pidetään tärkeänä sinun ja lapsesi tapaamisia? Miten se näyttää? Ovatko tapaamiset säännöllisiä? Toivoisitko enemmän säännöllisyyttä ja ennakoitavuutta tapaamisiin? Miksi? Miksi et?

Tapaamisiin saatu tuki

Koetko saavasi työntekijöiltä riittävästi tukea tapaamisissa? Millaista tukea koet tarvitsevasi? Pystytkö ilmaisemaan toiveesi? Otetaanko se huomioon? Tarvitsetko työntekijöiltä tukea? Jos et, pystytkö ilmaisemaan toiveesi? Otetaanko se huomioon?

Tuen riittävyys yleisesti

Toivoisitko saavasi enemmän tukea sijaishuoltopaikalta? Mihin erityisesti? Millä keinoin olisit toivonut tukea annettavan (esim. keskustelut yhdessä ohjaajan, vanhemman ja lapsen kanssa)? Miten se olisi näkynyt sinun ja lapsesi välisessä suhteessa?

Heräisikö jotakin vielä mieleen, jota haluaisit lisätä tähän teemaan liittyen?

Teema 4. Vanhempien osallisuus sijaishuollossa

Alateemat/tukikysymykset:

Vanhemmuus sijaishuollon aikana

Koetteko saavanne osallistua lastanne koskevaan päätöksentekoon sijaishuollossa? Huomioidaanko toiveitanne?

Saatteko riittävästi tietoa lapsenne kuulumisista työntekijöiltä?

Koetteko saavanne riittävästi ohjausta ja apua vanhemmuuteen työntekijöiltä? Jos koet, miten se ilmenee? Jos et, millaista apua ja ohjausta toivoisit saavasi enemmän?

Työskentely vanhempien kanssa

Koetko yhteistyön sujuvaksi? Mikä on hyvää yhteistyössä? Mitä voisi parantaa? Koetko olevasi tärkeä osa yhteistyötä? Kuullaanko ajatuksiasi, toiveitasi ja näkemyksiäsi riittävästi? Koetko voivasi luottaa työntekijöihin? Miten tämä näyttää? Miten tärkeänä pidät luottamusta sinun ja työntekijöiden välillä?

Vanhemman oikeudet ja velvollisuudet

Tiedätkö vanhemman oikeuksistasi sijaishuollossa? Entä velvollisuuksistasi? Kertoisitko näistä muutaman esimerkin? Onko oikeuksistasi keskusteltu? Entä velvollisuuksistasi? Miten oikeuksiasi kunnioitetaan? Koetko, että sinulta vaaditaan joskus liikaa/liian vähän?

Vanhemmuuden merkitys

Koetko saavasi toteuttaa vanhemmuuttasi lapsen sijaishuollossa? Miten tärkeää se sinulle on? Miten vanhemmuutesi näyttää sijaishuollossa? Onko vanhemmuutesi vahvistunut sijoituksen aikana? Jos on, miten se näyttää? Mitkä tekijät siihen ovat vaikuttaneet? Jos ei, mitkä tekijät siihen ovat vaikuttaneet? Mitä toivoisit sijaishuoltopaikalta vanhemmuutesi tukemiseen?

Onko vielä jotakin, mihin olet kokenut tarvitsevasi sijaishuoltopaikan tukea, joka ei ole vielä noussut haastattelussa esille?

Haastattelulupa-anomus

Arvoisa vanhempi

Opiskelen Kotkassa Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa sosionomiksi. Teen opinnäytetyötäni, joka on osa opintojani ja jonka tarkoituksena on tutkia vanhempien tuen tarpeita ja kokemuksia saadusta tuesta lastensuojeluyksikössä lapsen sijoituksen aikana. Tavoitteena on pyrkiä kehittämään yksikön toimintaa vastaamaan enemmän teidän vanhempien tarpeita. Opinnäytetyön aineisto kerätään haastattelemalla. Haastattelujen ajankohta on aikavälillä marras-joulukuu 2018. Haastatteluissa painotan juuri sinun kokemuksesta tuesta, sen tärkeydestä ja riittävydestä sinä aikana, kun lapsesi on ollut yksikköön sijoitettuna. Haastattelut nauhoitetaan tutkittavien suostumuksella.

Haastatteluissa esiin nousseet asiat raportoidaan opinnäytetyössä niin, ettei haastateltavia tai haastatteluissa mainittuja henkilöitä voi tunnistaa. Myöskään yksikön nimeä tai sen muita tunnistetietoja ei opinnäytetyössä tuoda esille. Salassapito turvataan niin, että aineistoa käsittelee ainoastaan allekirjoittanut. Kaikki haastattelumateriaali hävitetään opinnäytetyön valmistuttua. Haastatteluun osallistuminen ei vaikuta millään tavalla lapsesi sijoitukseen tai yhteistyöhön sijaishuoltopaikan ja vanhempien välillä. Haastateltava voi keskeyttää tai perua osallistumisen missä tahansa vaiheessa. Ennen haastattelua käydään läpi teemahaastattelun runko ja muut mahdolliset arveluttavat asiat. Haastattelu on hyvin avoin, teemoihin perustuva keskustelu, joka kestää n. 1-1,5 tuntia. Haastattelut toteutetaan haastateltavan toiveesta joko yksikössämme tai haastateltavan kotona. Jos sinulla on kysyttävää haastatteluun tai muuhun tutkimukseen liittyen, minuun voi olla rohkeasti yhteydessä (siru.konttinen@edu.xamk.fi). Voit olla myös yhteydessä opinnäytetyöni ohjaavaan lehtori Tuomo Paakkoseen (tuomo.paakkonen@xamk.fi) ja/tai yksikön kasvatusvastaavaan.

Ystävällisin terveisin

Siru Konttinen

Annan suostumukseni haastatteluun

Paikka ja aika: _____

Allekirjoitus: _____

Puhelinnumero ja sähköposti-

osoite: _____
